

Міністерство освіти і науки України

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

Факультет економічних наук

Кафедра фінансів

Кваліфікаційна робота

освітній ступінь - бакалавр

на тему: «**КРЕДИТНІ ОПЕРАЦІЇ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ В УКРАЇНІ**»

Виконав: студент 4-го року навчання,
Спеціальності
072 Фінанси, банківська справа та
страхування

Демчишина Марія Олександрівна

Керівник: Долінський Л.Б.
доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри фінансів

Рецензент Вітлінський В.В.
(прізвище та ініціали)

Кваліфікаційна робота захищена

з оцінкою « _____ »

Секретар ЕК _____ Донкоглова Н.А.

« _____ » _____ 2022 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ	6
1.1 Сутність та функції кредитного ринку в економіці країни	6
1.2 Принципи та види кредитних операцій	13
1.3 Проблемні кредити та їх вплив на банківську систему	18
РОЗДІЛ 2 ХАРАКТЕРИСТИКА КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ	23
2.1 Динаміка і структура кредитних операцій банківських установ	23
2.2 Статистичний аналіз проблемних кредитів комерційних банків України	30
РОЗДІЛ 3 МОДЕЛЮВАННЯ ВЗАЄМОВПЛИВІВ ПОКАЗНИКІВ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ ТА ПОКАЗНИКІВ МАКРОЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ З ОБСЯГОМ НЕПРАЦЮЮЧИХ КРЕДИТІВ В УКРАЇНІ	42
3.1. Оцінка взаємозв'язків між показниками діяльності банків та показників макроекономічного розвитку з обсягом непрацюючих кредитів в Україні	42
3.2. Стратегічний аналіз динаміки обсягу непрацюючих кредитів від банківських та макроекономічних показників	44
ВИСНОВКИ	54
Список використаних джерел.....	56

ВСТУП

Актуальність теми. Кредитний ринок являється одним із головних складових фінансового ринку. За його допомогою з'являється швидкий доступ до ресурсів, у той час інші методи потребують на це певного часу. Дана можливість є досить важливою не тільки для фінансового забезпечення певних суб'єктів, а й для функціонування фінансової системи країни у цілому.

У процесі функціонування кредитної системи держави велику роль відіграють саме комерційні банки. Банківська система за допомогою кредитування надає можливість залучати тимчасово вільні кошти, акумулювати та ефективно використовувати ресурси з метою задоволення фінансових потреб реального сектора економіки для створення умов постійного обігу капіталів та забезпечення сфер виробництва, де виникає дефіцит. Від спроможності банків надавати необхідні грошові ресурси суб'єктам господарювання залежить економічне зростання та розвиток країни.

Кредитні операції є одними із найпоширеніших операцій банківських установ, адже саме вони приносять основний прибуток. Однак неповернення кредитів може призвести до банкрутства банку та іноді підприємства та фізичних осіб, що були з ним пов'язані. Тож через нестабільну економічну та політичну ситуацію в Україні, що впливають на ризикованість кредитної політики, можливі фінансові труднощі у банківській сфері, що робить дану тему актуальною у сьогоденні, та з'являється потреба у вирішенні проблеми вдосконалення кредитного ринку.

Проблемам теоретичного обґрунтування та практичним засадам розвитку кредитної діяльності банків присвятили праці такі вчені: Васьків О.П. [13], Шкварчук Л.О. [14], Витвицкий М. [15], Ковальчук Т. Т. [16], Колісніченко В. Ф. [17], Долінський Л. Б. [18], Грабар І. [19], Глущенко С. В. [20], Саввина О.В. [21], Версаль Н. І. [22], Дорошенко Т. В. [22], Владичин У.В. [24].

Метою дослідження є розкриття сутності кредитних операцій банківських установ та аналіз тенденцій розвитку банківського кредитування в Україні.

Основними завданнями дослідження «кредитні операції банківських установ в Україні» є :

- 1) визначити сутність та функції кредитного ринку в економіці країни;
- 2) охарактеризувати поняття, принципи та види кредитних операцій;
- 3) проаналізувати вплив проблемних кредитів на стан банківської системи;
- 4) проаналізувати динаміку та структуру кредитних операцій банківських установ;
- 5) проаналізувати непрацюючі кредити банків України;
- 6) оцінити взаємозв'язки між показниками діяльності банків, а також показниками макроекономічного розвитку з часткою непрацюючих кредитів в Україні;
- 7) розробити підходи до стратегічного аналізу динаміки обсягу непрацюючих кредитів від банківських та макроекономічних показників.

Об'єктом дослідження є кредитні операції банківських установ.

Предметом дослідження є кредитна діяльність банківських установ в умовах глобальної фінансової нестабільності та підвищених ризиків банківського кредитування в Україні.

В першому розділі розглядаються теоретичні основи кредитного ринку, а саме сутність, роль та функції в економіці країни, принципи та види кредитних операцій та сутність проблемних кредитів та їх вплив на банківську систему. У другому розділі відбувається практичне дослідження динаміки і структури кредитних операцій банківських установ та статистичний аналіз проблемних кредитів комерційних банків. Надалі у третьому розділі роботи здійснюється вивчення впливу показників діяльності банків та показників макроекономічного розвитку на обсяг непрацюючих кредитів в Україні.

Для написання дипломної роботи було застосовано такі **методи дослідження** як вивчення літератури, узагальнення, групування та порівняння, обстеження, для

наочності аналітичного матеріалу графічний і табличний методи, прийоми статистичних та економічних методів.

Інформаційну базу дослідження становлять закони України, нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України, постанови та статистичні матеріали Національного банку України, Міністерства фінансів України, результати наукових досліджень зарубіжних і вітчизняних учених з питань кредитних операцій банківських установ, ресурси мережі Інтернет.

Дана дипломна робота має **практичне значення**, що полягає в аналізі стану та динаміки кредитних операцій банківських установ. Дипломна робота містить висновки про ефективність кредитування та банківської діяльності.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ

1.1 Сутність та функції кредитного ринку в економіці країни

Існує значна кількість форм і способів залучення коштів в оборот компанії та фінанси фізичних осіб, проте найпростішим та найзручнішим джерелом залучення грошових ресурсів є кредитування. Кредитний ринок постійно змінюється та не є достатньо стабільним, що зумовлює певну динаміку.

Васкіс О. П. визначає кредитний ринок як частину ринку інструментів позики, яка відображає відносини інвестора та емітента, що зв'язані з виплатою інвестору доходу за надання позики емітенту [13].

Л. О. Шкварчук характеризує кредитний ринок як частина фінансового ринку, де формується попиті та пропозиція позичкового капіталу; на ньому відбувається обіг боргових фінансових інструментів. Здатність об'єднувати різні дрібні грошові кошти для їх накопичення є економічною роллю кредитного ринку [14].

Кредитний ринок надає змогу виробництвам та товарообігу зростати, збільшувати рух капіталів у державі, грошові заощадження перетворювати у капіталовкладення, оновлювати основний капітал та забезпечувати науково-технічний прогреси. Тобто з цієї точки зору, кредитний ринок є опорою для матеріальної сфери виробництва, що надає додаткові грошові ресурси для подальшого зростання.

За допомогою кредитного ринку посилюється вплив на інтернаціоналізацію світового господарства, оскільки відбувається міграція різноманітних капіталів. Також за його допомогою відбулася структурна перебудова капіталістичної економіки в США, Японії, Західній Європі.

Також для ефективного використання ресурсів та отримання прибутків на фінансовому ринку через кредитний здійснюється їх перерозподіл. Для кредитного ринку дана функція грає велику роль, адже таким чином фінансові ресурси здатні

збільшувати валовий внутрішній продукт та покращувати економічну ситуацію в країні загалом.

Для повного розуміння сутності кредитного ринку необхідно визначити його об'єкти та суб'єкти.

До об'єктів кредитного ринку відноситься тимчасово вільний капітал у грошовій формі або ж у речовій. Ними можуть виступати гроші, роботи, товари та послуги. Дана позичена цінність являється реальною та повинна зберегтися під час кредитних відносин за своїм обсягом незалежно від форми.

Учасниками на кредитному ринку є кредитори, що надають грошові кошти у позику на певних умовах та позичальники. До суб'єктів можна віднести юридичних та фізичних осіб, що перебувають у кредитних відносинах. Суб'єктами можуть бути підприємства, установи, домашні господарства, урядові структури, населення та держава.

На кредитному ринку виникають відносини між:

- центральним банком та банківськими установами;
- банківськими установами;
- банківськими установами та небанківськими фінансовими установами;
- банківськими установами та фізичними і юридичними особами;
- небанківськими установами та особами, що у них обслуговуються;
- національними банківськими установами та іноземними банківськими установами;
- національними суб'єктами кредитного ринку та міжнародними фінансово-юридичними організаціями.

Центральний банк надає кредити банківським установам з метою підтримання їх ліквідності, на вторинному ринку купує та продає цінні папери, купує та продає валютні цінності для монетарного регулювання, відкриває рахунки у закордонних банках (власні кореспондентські та металеві), веде рахунки банків-кореспондентів тощо.

Банки займають досить важливе місце на кредитному ринку. Вони мобілізують кошти та надають потім їх у вигляді позички.

Фінансово-кредитні установи також займають важливе місце на кредитному ринку. До них відносять кредитні спіли, фінансові, лізингові та факторингові компанії, ломбарди тощо. Вони здійснюють свою діяльність на невеликих сегментах кредитного ринку.

До суб'єктів кредитного ринку можуть відноситись не тільки вітчизняні, а й іноземні юридичні та фізичні особи.

Функції кредитного ринку у своїх роботах О.В. Саввина висвітлила як три групи: ринкові, фінансові та специфічні (Рис. 1.1) [21].

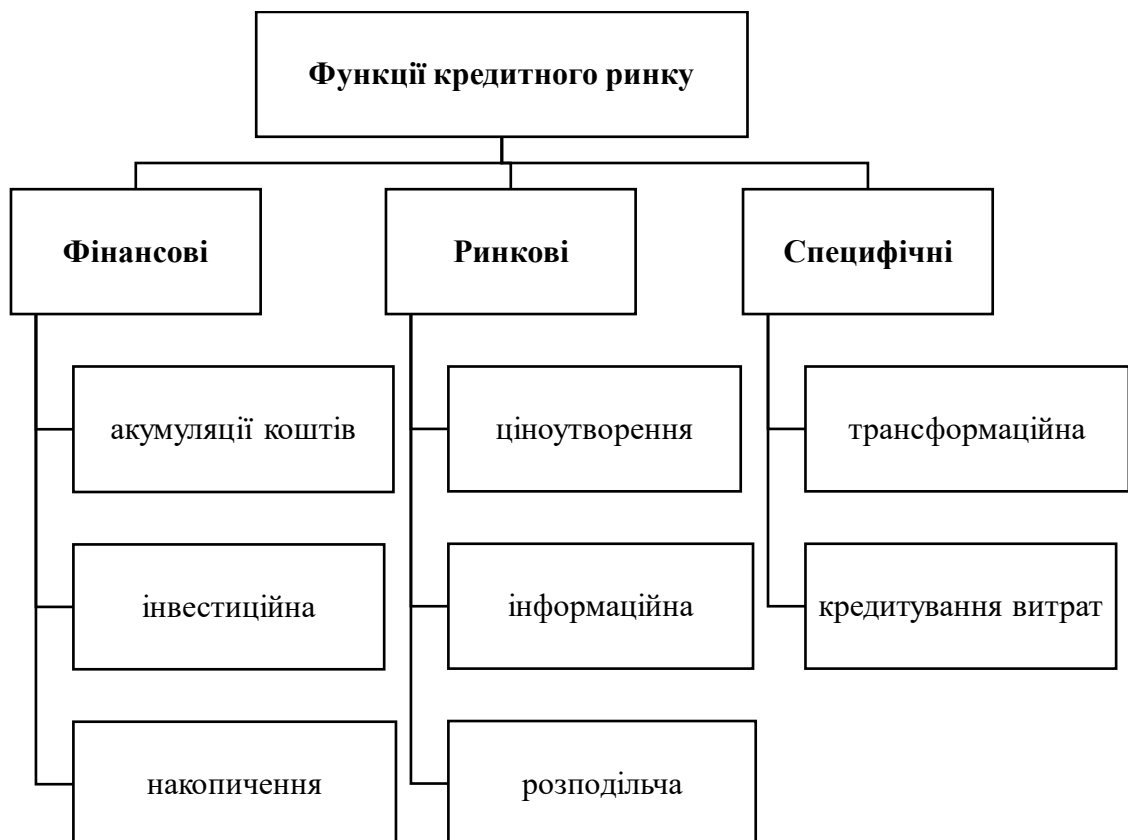

Рис. 1.1 – Функції кредитного ринку

Джерело: складено автором на основі даних [21]

До фінансових функцій кредитного ринку О.В. Саввина віднесла акумуляції грошових ресурсів, інвестиційні та накопичувальні функції. Кредитний ринок за допомогою капіталів банківських та фінансово-кредитних установ, залишків фізичних та юридичних осіб на поточних та строкових рахунках забезпечує акумулювання грошових ресурсів, та таким чином відбувається розвиток економіки держави, адже акумульовані фонди виступають важливо частиною для

інвестиційної діяльності суб'єктів на кредитному ринку. Наступна інвестиційна функція забезпечує розвиток банківського бізнесу, оскільки здійснюються інвестиції нерухомість, в новий бізнес, в довгострокові інвестиційні проекти, цінні папери емітентів. До капітал банківських та фінансово-кредитних установ входить залучені кошти клієнтів, то ж й інвестиційна діяльність припадає під регулювання державою, що потрібно для збереження коштів клієнтів. До накопичувальної функції відноситься накопичування засобів обігу суб'єктів кредитного ринку, щоб їх збільшити.

До ринкових функції відноситься ціноутворення, інформаційна та розподільча функції, що притаманні будь-якому ринку. Ціноутворення як функція формує ціни на кредити та інші кредитні послуги в залежності від розміру попиту та пропозиції. Інформаційна функція надає учасникам інформацію для подальшого аналізу, щоб визначитись чи необхідно здійснювати кредитно-депозитні операції чи ні. Сюди можна віднести аналітичні огляди та прогнози, що свідчать про майбутній стан ринку, рейтинги банків тощо. Останньою ринковою функцією є розподільча, що ефективно розподіляє ресурси, щоб забезпечити збільшення доходів та оптимізувати ризики інвестицій.

До специфічних функцій кредитного ринку припадають трансформація коштів та кредитування витрат. Трансформація коштів як функція полягає у трансформації грошових ресурсів у позиковий капітал для забезпечення джерел фінансування матеріального виробництва економіки держави. Функція кредитування витрат кредитного ринку забезпечує надання позик населенню та державним органам для таких завдань, як фінансування соціальних програм і покриття дефіциту державного бюджету.

Ефективне функціонування кредитного ринку залежить від регулювання та нагляду за кредитними установами.

Кредитні операції є важливим інструментом, що забезпечує кругообіг фондів підприємств в ринковій економіці. Для держави кредит являється способом стимулювання капітальних вкладень, експортних операцій та збільшення будівництва житлових будівель. Кредитні гроші здатні забезпечити підтримку та

розвиток малого бізнесу, фермерських господарств та інших видів підприємницької діяльності на національному і світовому рівні.

Використання кредитних грошей може бути задіяним з метою становлення малого та середнього бізнесу, для забезпечення новою технікою та технологіями. Отримання додаткових коштів може бути виконано за короткий період часу, що робить кредитні операції зручним та швидким інструментом.

«Кредит» - слово, що пришло до нас від латинського слова «creditum», що перекладається як «борг», «позика» та «вірю», «довіряю». Сутність кредиту можна розглянути з двох сторін.

Згідно зі статтею 2 Закону України «Про банківську діяльність» банківський кредит – це «будь-яке зобов'язання банку надати певну суму грошей, будь-яка гарантія, будь-яке зобов'язання придбати право вимоги боргу, будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання на сплату процентів та інших зборів з такої суми» [1].

С.В. Глущенко характеризує кредит як «перерозподіл вартості на засадах строковості, зворотності й платності між суб'єктами економіки» [20].

Визначення кредиту можна знайти у фінансово-кредитному словнику, де стверджується, що «кредит – це позичка в грошовій або товарній формі на умовах повернення і, як правило, зі сплатою відсотків» [15].

Також існує підхід, де кредит характеризується як вид економічних відносин між різними партнерами, що з'являються під час передачі грошей або майна на певний період часу. Таке визначення є більш широким та глибоким, що включає аспекти кредиту та його закономірністю руху.

В Енциклопедії сучасної України кредит визначається як «відносини між суб'єктами господарювання щодо надання й отримання позички у грошовій чи товарній формах на умовах платності, строковості й своєчасного повернення» [16].

Щоб більш детально розглянути сутність кредиту необхідно визначити функції, форми та види кредиту.

До функцій кредиту відносять: емісійну, перерозподільну та контрольно-стимулюючу функції [17]. (Рис. 1.2)

Рис. 1.2. – Функції кредиту

Джерело: складено автором на основі даних [17]

Першою головною функцією кредиту можна зазначити емісійну функцію. Ця функція базується на створенні додаткових засобів платежу за рахунок кредиту. Центральні банки можуть контролювати кількість грошей в обігу за допомогою розширення (кредитної експансії) чи звуження кредиту (кредитної рестрикції). При наданні кредиту грошова маса в обігу збільшується, а при погашенні кількість грошей зменшується.

Наступною функцією є перерозподільна. Вона полягає у тому, що в економіці відбувається перерозподіл коштів за допомогою кредитів, що базується на строковості, платності, поверненні та забезпеченні. За цією функцією тимчасово вільні кошти мобілізуються та розміщується на ринку позичкового капіталу для задоволення тимчасових потреб суб'єктів економіки. Таким чином грошові кошти можна спрямовати і пріоритетні галузі національного господарства, вирівняти економічний розвиток регіонів, забезпечити науково-технічному та інноваційному розвитку, покращити рівень життя населення держави.

Контрольно-стимулююча функція полягає у забезпеченні контролю за виконанням всіх умов та принципів суб'єктами кредитної угоди, то ж забезпечується збільшена ефективність використання коштів і стимулюється розширене відтворення. [17]

Роль кредиту забезпечує самостійну регуляцію економічної системи держави. Кредитний механізм забезпечує концентрацію і централізацію грошових коштів. Також кредит сприяє науково-технічному та інноваційному розвитку, що є досить важливим фактором.

Кредит забезпечує переливання капіталу у галузі, що цього потребують з метою досягнення норм прибутковості та збільшенню кількості можливого індивідуального капіталу. Таким чином, кредит впливає на галузі у структурі економіки перерозподілом тимчасово вільних ресурсів.

То ж можна сформулювати наступні напрямки впливу банківського кредитування на економіку країни:

- 1) розвиток соціально-економічної складової держави та покращення інвестиційного клімату;
- 2) врівноваження ринкових структур і забезпечення конкурентоспроможного середовища;
- 3) вплив на ринкові процеси держави для їх стабілізації й подолання кризових становищ.

Кредит буває двох форм: грошової та товарної, що є вартісними, рівнозначними, рівнозмінними та рівноправними. Грошова форма надається банками, міжнародно-фінансовими установами та урядами. Товарна форма кредиту набувається при погашенні міждержавних боргів, оренді майна, наданні у прокат речей, надходженням товарів від постачальника, продажі з відстрочкою.

У кредитних відносинах беруть участь суб'єкти кредитних відносин з двох сторін. Перша сторона є кредитором, який надає кредит у тимчасове користування, а друга є позичальником, що отримав кредит. А матеріальні кошти чи грошові кошти виступають об'єктом кредиту. В основному об'єктом кредитних відносин у ринкових відносинах є гроші.

Кредитний механізм, що базується на кредитних відносинах, забезпечує принципи кредитування, управління кредиту, кредитне планування, умови кредитування, його методи, способи регулювання.

1.2 Принципи та види кредитних операцій

Комерційні банки здійснюють кредитування суб'єктів за допомогою кредитних операцій, що є формою активних операцій під час яких банківські ресурси тимчасово передаються на користування позичальнику.

Кредитні операції згідно зі статтею 49 «Про банки та банківську діяльність» визначаються як «здійснення операцій на ринках капіталу від свого імені; надання гарантій і поручительств та інших зобов'язань від третіх осіб, які передбачають їх виконання у грошовій формі; придбання права вимоги на виконання зобов'язань у грошовій формі за поставлені товари чи надані послуги, приймаючи на себе ризик виконання таких вимог та прийом платежів (факторинг); лізинг» [1].

Господарський кодекс України у статті 345 визначення «кредитна операція» подає як операції, що полягають у розміщенні залучених коштів банками юридичних осіб та громадян від свого імені, на своїх умовах та на свій ризик, і визнаються кредитними операціями Законом України «Про банки і банківську діяльність» [3].

Для повного розуміння сутності визначення «кредитні операції» треба мати розуміння про їх класифікацію. За допомогою класифікації кредитних операцій оцінюється рівень ризику за кредитною операцією, враховуючи фінансовий стан позичальника, його стан обслуговування кредитної заборгованості і рівень забезпеченості самою кредитною операцією. Як такої одної системи класифікації кредитних операцій не існує, адже існує низка критеріїв за якими відбувається класифікація.

До кредитних операцій за статтями 47 і 49 Закону України «Про банки і банківську діяльність» належать:

- операції за грошовими вимогами, надання гарантій і поручительств;

- розміщення залучених коштів від свого імені з власними ризиками та умовами;
- операції на ринку цінних паперів від свого імені;
- організацію купівлі і продажу цінних паперів за вимогами клієнта;
- лізинг;
- фінансування під відступлення права грошової вимоги, проведення обліку грошових вимог клієнтів до позичальників, пред'явлення до сплати грошових вимог від клієнта або від себе, і інші операції, що здійснюються з метою отримання грошей від позичальника [1].

Також кредитні операції поділяються на активні та пасивні. До активних відносяться операції, коли банк є кредитором і розміщує залучені кошти на власних ризиках та умовах. При пасивних операціях банк є боржником [19].

Згідно з Постановою Правління Національного банку України «Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями» банки визначають клас юридичної особи як боржника, оцінюючи її фінансовий стан, за 10 класами фінансового стану, а фізичної особи поділяють на 5 класів:

1. клас 1 - фінансовий стан високий;
2. клас 2 - фінансовий стан добрий;
3. клас 3 - фінансовий стан задовільний;
4. клас 4 - фінансовий стан незадовільний;
5. клас 5 - фінансовий стан критичний. [6]

Здійснення банками кредитних операцій відбувається в межах кредитних ресурсів, що формуються власними коштами банків, залишками на розрахункових та поточних рахунках, міжбанківськими кредитами, коштами, що були отримані від випуску цінних паперів та коштами, що були залученні як до запитання і строкові депозити фізичними та юридичними особами.

Банківське кредитування суб'єктів здійснюється при проведенні кредитних операцій на таких принципах як зворотність, строковість, платність та цільове використання [20].

Принцип зворотності, що зазначає про необхідність позичальнику своєчасно повернути грошові кошти кредиторі для відновлення кредитних ресурсів банку.

Строковість – це принцип, що полягає у необхідності повернути грошові кошти у чітко зазначений час в кредитному договорі чи документі, а у випадку нехтування кредитор має право збільшити відсоток подальшої сплати, а далі пред’явити фінансові умови в судовому порядку.

Платність – це принцип, що відображає необхідність оплати права на використання кредитних ресурсів, що були отримані позичальником від банку.

Цільове використання кредиту полягає у необхідності цільового використання коштів. Даний принцип має практичне застосування у відповідному розділі договору, де зазначена мета отримання грошових коштів від кредитора і необхідність позичальнику дотримуватись умов. Нехтування умов може призвести до збільшення відсотка, що сплачується, або ж відкликання кредиту.

Також виділяється принцип забезпеченості кредитку, що зазначає про необхідність надання кредиторі захисту його майнових інтересів у випадку нехтуванням зобов’язань позичальником. Даний принцип відображається у позиках під заставу та кредитуванням під фінансові гарантії. Принцип забезпеченості повернення кредитів регулюється нормативними актами. Наприклад, в Законі України “Про банки і банківську діяльність” передбачений захист банків від ризиків неповернення позичальником кредитів [1].

Існує декілька класифікацій банківських кредитів, то ж можна виділити наступні ознаки:

1. За строками користування:
 - короткострокові (до 1 року);
 - середньострокові (до 3 років);
 - довгострокові (від 3 років).
2. За способом забезпеченням:
 - забезпечені;
 - незабезпечені (бланкові).

Основним різновидом банківського кредиту є забезпечені позики, що поділяються на заставні, застраховані і гарантовані. Бланкові кредити надаються першокласними позичальникам і не використовується форми для забезпечення повернення.

3. За методами надання кредит поділяють на:

- кредит, що надається в одноразовому порядку;
- кредит, що надається відповідно до відкритої кредитної лінії.

4. За строками погашення:

- строкові;
- довгострокові;
- відстрочені;
- прострочені.

5. За розміром:

- дрібні;
- середні;
- великі.

Великими кредитами вважаються позички, що перевищують величину капіталу банку на 5%.

У 1997 році Базельський комітет по банківському нагляду викладаючи основоположні принципи ефективного банківського нагляду [30] визначив кредитний ризик головним видом фінансового ризику, що виникає при діяльності фінансових інститутів. Зменшення кредитного ризику має позитивний вплив, а саме на зменшення інших видів ризиків таких як операційний ризик, ринковий ризик, ризик ліквідності тощо. Також кредитний ризик є результируючим для інших видів ризику, адже бізнес-події та види ризику, що їм притаманні, при негативних наслідках, можуть погіршити фінансовий стан та у наслідок знизити надійність та збільшити кредитного ризику [18].

Долінський Л. Б. кредитний ризик визначає «як тип фінансових ризиків, що визначається множиною випадкових несприятливих подій, пов'язаних з можливим

непогашенням вчасно та в повному обсязі позичальником (емітентом) боргових зобов'язань перед кредитором (інвестором) при настанні строку платежу» [18].

За даними критеріями банк формує кредитні портфелі однорідних кредитів. Банки переглядають фінансовий стан позичальника згідно з Методикою проведення оцінки фінансового стану позичальника.

Для проведення даної оцінки банк враховує рівень платоспроможності позичальника, склад і динаміка дебіторсько-кредиторської заборгованості протягом останнього року, обороти за банківськими рахунками, його кредитну історію та собівартість і рентабельність продукції чи послуг, робіт, що складають основу його господарської діяльності.

Кредити видаються зарахуванням грошових коштів на розрахунковий рахунок та оплатою його рахунок різних родів платіжних систем. Фізичним особам кредити надаються в безготівковій і готівковій формі, юридичним особам надаються лише в безготівковій формі. Банк, що надає кредит, та позичальник при змінах умов кредитування мають скласти спеціальну угоду.

Банк може відмовити позичальнику у наданні кредиту частково чи повністю, якщо є причини, що чітко вказують про неповернення позичальником у зазначені терміни.

З метою зниження ступеня кредитного ризику можна:

- лімітувати кредити;
- забезпечити виконання позичальниками зобов'язань засобами забезпечення, що є прийнятими у практиці банківської діяльності;
- формувати обов'язкові резерви.

Погашення заборгованості відбувається через списання грошових коштів з розрахункового рахунку позичальника чи якщо позичальник, користується послугами іншого банку, то за платіжною вимогою банку, що є кредитором. Погашення заборгованості фізичної особи відбувається за письмовим розпорядженням, поштовим переказом, внесення коштів у касу банку, утримання коштів з заробітної плати, якщо суб'єкт є співробітником банку.

1.3 Проблемні кредити та їх вплив на банківську систему

Однією з цілей комерційних банків є забезпечення якісного кредитного портфеля, адже збільшення в їх структурі проблемної заборгованості призводить до негативних наслідків таких як: збитковість, проблеми з платоспроможністю, зменшення рівня капіталізації, втрата довіри з боку клієнтів.

Визначення «проблемного кредиту» Міжнародний валютний фонд надає як «зобов'язання, повне погашення якого сумнівне внаслідок неадекватного фінансового стану позичальника чи забезпечення за цим зобов'язанням, а також спостерігається прострочення сплати основного боргу й/або відсотків за ним більше 90 днів» [23].

Базельський комітет з банківського нагляду визначає проблемний кредит як кредитний продукт, за яким існують недотримання строків виконання зобов'язань перед банком, погіршення фінансового стану боржника та якості забезпечення [31].

Можна побачити, що визначення проблемного кредиту, що надає Базельський комітет і Міжнародний валютний фонд є схожими, адже обидва поєднують 3 ознаки: погіршення якості забезпечення, фінансового стану та прострочення виплати зобов'язань.

Отже, узагальнюючи проблемний кредит можна охарактеризувати як кредит умови повернення якого були порушені, відбулося погіршення якості його забезпечення чи позичальник якого більше не є платоспроможним.

Причини виникнення проблемних кредитів можна поділити на зовнішні та внутрішні (рис.1.3).

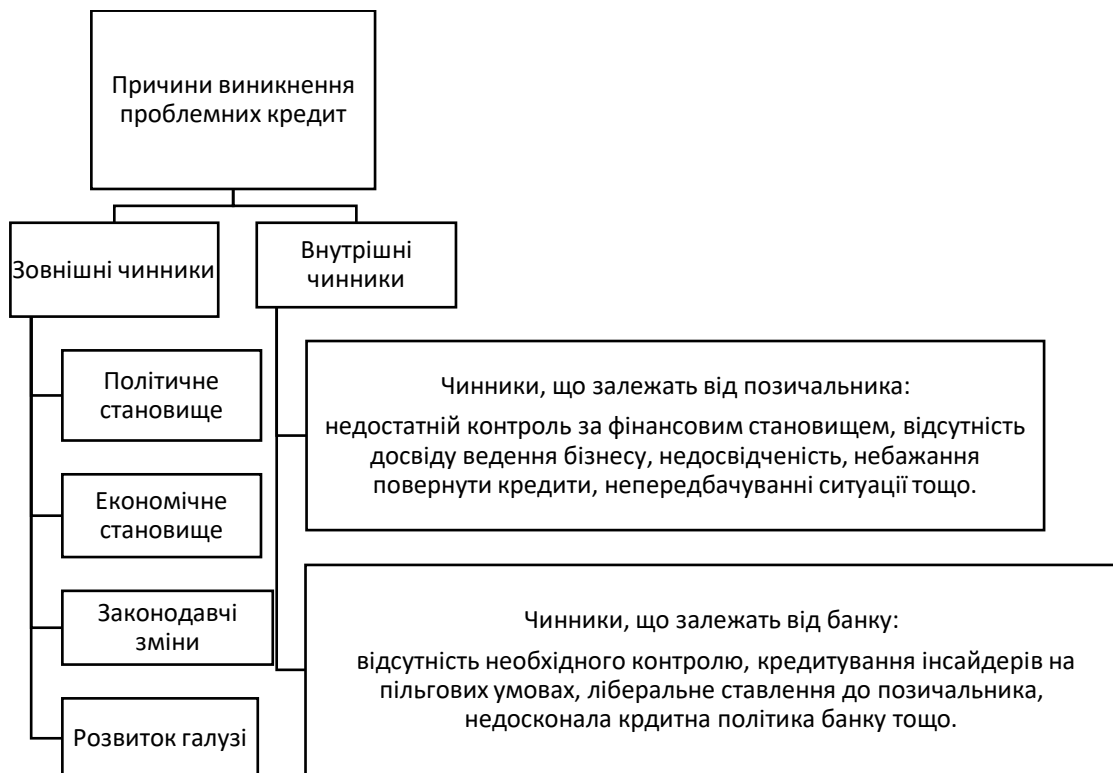

Рис. 1.3 – Причини виникнення проблемних кредитів

Джерело: складено автором на основі даних [24]

Згідно зі статтею 49 Закону України «Про банки і банківську діяльність» із змінами, внесеними згідно із Законом № 218-VIII від 02.03.2015 банкам забороняється здійснювати кредитні операції з пов'язаними особами [1].

До пов'язаних осіб з банком згідно зі статтею 52 Закону України «Про банки і банківську діяльність» відносяться контролери банку, керівники банку чи інших підрозділів, особи з істотною участю в банку чи через яких воно здійснюється, афілійовані та споріднені особи, особи з істотною участю в афілійованих та споріднених особах банку, особа через яку здійснюється операція в інтересах осіб, що пов'язані з банком, асоційовані особи фізичних осіб, що були зазначені раніше, юридичні особи, фізичні особи яких, що були зазначені, мають керівні посади чи мають істотну участь [1].

До 2017 року Національний банк поділяв кредити на діючі та не діючі. До діючих відносяться кредити, що є з надійним забезпеченням, позичальник є платоспроможним та ніколи не затримував сплату кредиту і відсотку. Якщо кредит набуває погіршення забезпеченості повернення кредиту, відбувається несплата

відсотків, нецільове використання, то з діючих кредитів він переходить до відповідної групи, ознак якої він набув. Розмір резервування діючих кредитів має бути 2% від загальної суми [22]. Недіючі кредити – це сумнівні кредити, що є безнадійними до повернення. Згідно з Міжнародним валютним фондом кредити стають недіючими при простроченій сплаті суми та відсотків:

- на три місяці або більше;
- менше ніж 3 місяці, але відповідно до національних норм нагляду обслуговування кредиту є незадовільним чи слабким [23].

З 2017 року Національним банком було введено нове поняття для характеристики проблемної заборгованості банку – «непрацюючий кредит» або non-performing loans (NPL). Зміни було введено з 30 червня 2016 року через набуття чинності Постанови НБУ № 351 «Про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями» [6].

Непрацюючими кредитами є кредити, заборгованість по яким була прострочена більше, ніж на 90 днів (30 днів, якщо банк є боржником), або якщо контрагент не може виконати зобов'язання в зазначений термін без стягнення застави.

Наявність непрацюючих кредитів в кредитних портфелях банків змушує їх формувати відповідний обсяг резервів, що зменшує обсяг кредитування інших позичальників, і в наслідок цього також відбувається погіршення фінансових показників банківської установи. Ріст обсягу непрацюючих кредитів має негативні наслідки для ліквідності банку, зменшується кредитний рейтинг та довіра клієнтів, що у подальшому може привести до неплатоспроможності банку.

НБУ затвердили постанову про «положення про визначення критеріїв для списання знецінених фінансових активів банків за рахунок оціночних резервів під очікувані кредитні збитки» від 13 квітня 2020 року № 49, що вимагає від банків розробити та затвердити чи змінити внутрішні процедури щодо методики списання знецінених фінансових активів резервами під кредитні збитки, кожного року з 2020 року робити аналіз знецінених фінансових активів та списувати їх за рахунок резервів, надавати щороку НБУ інформацію щодо виконання їх умов [5].

Значна частка непрацюючих кредитів може стати системною проблемою для фінансового стану країни, що похитне її стабільність, банківський сектор стане більш вразливим до кризових шоків, що буде збільшувати ризик банку. При збільшенні NPL збільшуються витрати на фінансування та зменшуються надходження кредитів до реальної економіки країни. Негативні ринкові настрої відносно банків з великою часткою проблемних кредитів зменшують доступ банків до ринків ліквідності й капіталу, що в наслідок погіршить кредитні пропозиції країни. Європейські науковці стверджують, що велика частка NPL вимагає збільшення банківського капіталу, що не використовується для кредитної експансії [25].

Європейські банки, що мають високий рівень непрацюючих кредитів, за результатами досліджень мають менші прибутки, адже в них обмежений буфер капіталу та в них є необхідність списувати проблемні кошти за допомогою витрачання коштів на формування резервів [26].

Висновки до розділу 1

В даному розділі були розглянуті теоретичні основи кредитних операцій банківських установ, а саме сутність, роль кредитного ринку в економіці країни, види кредитів, сутність проблемних кредитів. Виходячи з поданого матеріалу можна зробити такі висновки:

Кредитний ринок – це частина фінансового ринку, на якій формується попит і пропозиція позичкового капіталу та відбувається обіг боргових фінансових інструментів. Функції кредитного ринку поділяються на фінансові, ринкові та специфічні функції. Ефективне функціонування кредитного ринку потребує регулювання та нагляду за кредитними установами. Кредит – це суспільні відносини між економічними суб'єктами, що виникають під час передачі один одному вільних коштів за умови терміновості, зворотності, платності і добровільності. До функцій кредиту можна віднести емісійну, перерозподільну та контрольно-стимулюючу функції. Кредит відіграє велику роль в економіці країни,

адже з допомогою кредиту стимулюється та розвивається виробництво, покращується інвестиційний клімат, забезпечується конкурентоспроможність підприємств та забезпечується стабілізація й подолання кризових становищ через вплив на ринкові процеси держави.

Кредитні операції – це дії та операції банку, що відображаються в банківських облікових реєстрах та в активах його балансу. Їх можна поділити на активні та пасивні. До активних операцій відносяться операції, в яких банк є кредитором та розміщує залучені кошти на власних умовах та ризиком, при пасивних операціях банк є боржником. До принципів кредитних операцій можна віднести: зворотність, строковість, платність та цільове використання. Види кредитів поділяються декількома класифікаціями, а саме за строком користування, способом забезпечення, методом надання, строком погашення та розміром.

Проблемні кредити – це кредити умови повернення яких були порушені, відбулося погіршення якості їх забезпечення чи позичальник якого більше не є платоспроможним. Непрацюючі кредити можуть стати системною проблемою для фінансового стану країни, порушити її стабільність, адже банківський сектор буде вразливим до криз.

Отже, можна зазначити, що більш детальне вивчення кредитних операцій є важливим аспектом для подальшого розвитку банківської діяльності, банківської системи та економіки країни загалом.

РОЗДІЛ 2

ХАРАКТЕРИСТИКА КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ

2.1 Динаміка і структура кредитних операцій банківських установ

Комерційні банки відіграють величезну роль в функціонуванні кредитною системи. Банки діють у різноманітних секторах ринку позичкового капіталу, вони акумулюють кредитні ресурси та надають повний спектр фінансових послуг.

За допомогою кредитування банки стимулюють підприємства, організації покращуватися в технічній складовій, в збільшенні виробництва високоефективний продуктів, наданні послуг, експорті. Ефективна банківська діяльність має значний вплив на стабільне функціонування економіки країни. Світова практика показує, що від кредитування залежить значна частка в прибутку банків.

Для проведення аналізу динаміки та її інтенсивності побудована таблиця 2.1 «Динаміка наданих кредитів з 2015 по 2021 роки» з використанням ланцюгових та базисних темпів зростання та приросту».

Таблиця 2.1

Динаміка наданих кредитів з 2015 по 2021 роки, млн грн

Рік	Кредити, млн грн	Абсолютний приріст, млн грн		Темп зростання, %		Темп приросту, %	
		ланцюговий	базисний	ланцюговий	базисний	ланцюговий	базисний
2015	981 627	-	-	-	-	-	-
2016	998 682	17 055	17 055	101,74	101,74	1,74	1,74
2017	1 016 657	17 975	35 030	101,80	103,57	1,80	3,57
2018	1 073 131	56 474	91 504	105,55	109,32	5,55	9,32
2019	971 871	-101 260	-9 756	90,56	99,01	-9,44	-0,99
2020	948 386	-23 485	-33 241	97,58	96,61	-2,42	-3,39
2021	996 363	47 977	14 736	105,06	101,50	5,06	1,50

Джерело: складено автором на основі даних [10]

З 2015 року по 2018 рік можна спостерігати збільшення наданих кредитів на 91504 млн грн або на 9,32%, проте за наступні 2 роки відбувся значний спад на 101260 млн грн (-9,44%) з 2018 по 2019 роки та на 23485 млн грн з 2020 (-2,42%) з 2019 по 2020 роки. Даний спад попиту на кредити відбувся також через пандемію COVID-19 та формуванням банками резервів, погіршення споживчих настроїв (зменшувалися обсяги автокредитів, позик на побутову техніку тощо). З 2020 по 2021 роки відбувся приріст наданих кредитів на 14736 млн грн (5,06%). Загалом за 6 досліджуваних років обсяг наданих кредитів збільшився на 47977 млн грн або на 1,50%, проте необхідно зауважити, що для більш точного аналізу та реалістичнішої картини необхідно враховувати девальвацію національної валюти, що відбувалася протягом досліджуваних років.

Для порівняння ланцюгових темпів зростання розрахований коефіцієнт прискорення або уповільнення відносної швидкості розвитку:

$$k = T_{зр.i} / T_{зр.i-1}$$

$$k = 101,80 / 101,74 = 1,00061 - \text{прискорення}$$

$$k = 105,55 / 101,80 = 1,03689 - \text{прискорення}$$

$$k = 90,56 / 105,55 = 0,85798 - \text{уповільнення}$$

$$k = 97,58 / 90,56 = 1,07751 - \text{прискорення}$$

$$k = 105,06 / 97,58 = 1,0766 - \text{прискорення}$$

За обчисленнями можна зробити висновок про уповільнення процесу кредитування банками з 2018 по 2019 роки та прискорення після.

Більш детально кредитування можна розглядати у розрізі секторів економіки (табл. 2.2).

**Структура кредитів, наданих комерційними банками України, за
видами економічної діяльності з 2015 по 2021 роки, млн грн**

Рік	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Нефінансові корпорації, млн грн	787 795	822 114	829 932	859 740	744 648	724 157	739 013
	80,25%	82,32%	81,63%	80,12%	76,62%	76,36%	74,17%
Домашні господарства, млн грн	174 869	163 333	174 182	201 102	212 515	206 471	231 356
	17,81%	16,35%	17,13%	18,74%	21,87%	21,77%	23,22%
Некомерційні організації, що обслуговують домашні господарства, млн грн	35	222	86	191	399	478	497
	0,004%	0,022%	0,008%	0,018%	0,041%	0,050%	0,050%
Сектор загального державного управління, млн грн	3 364	1 430	1 522	2 875	4 732	11 579	16 164
	0,34%	0,14%	0,15%	0,27%	0,49%	1,22%	1,62%
Інші фінансові корпорації, млн грн	15 564	11 583	10 936	9 222	9 577	5 701	9 333
	1,59%	1,16%	1,08%	0,86%	0,99%	0,60%	0,94%
Всього	981 627	998 682	1 016 657	1 073 131	971 871	948 386	996 363

Джерело: складено автором на основі даних [10]

Найбільшу частку серед наданих кредитів займають кредити нефінансових корпорацій, що коливається у межах 74-82%, що зазначає про велику залежність банків від даного сектору. Їх обсяг з 2015 року по 2018 рік зростав, проте надалі відбулися негативні тенденції, а саме значний спад на 120727 млн грн. З 2015 по 2021 роки можна спостерігати ріст кредитування домашніх господарств, некомерційних організацій, що обслуговують домашні господарства, та сектору загального державного управління, а їх частки в загально наданих кредитах зросли

на 5,41%, 0,046% та 1,28% відповідно. Частка кредитування інших фінансових корпорацій за досліджуванні 6 років зменшилася на 0,65%.

Кредити надані платоспроможними банками станом на 01.01.2022 нефінансовим корпораціям для більш детального аналізу розподіленні на рис. 2.1.

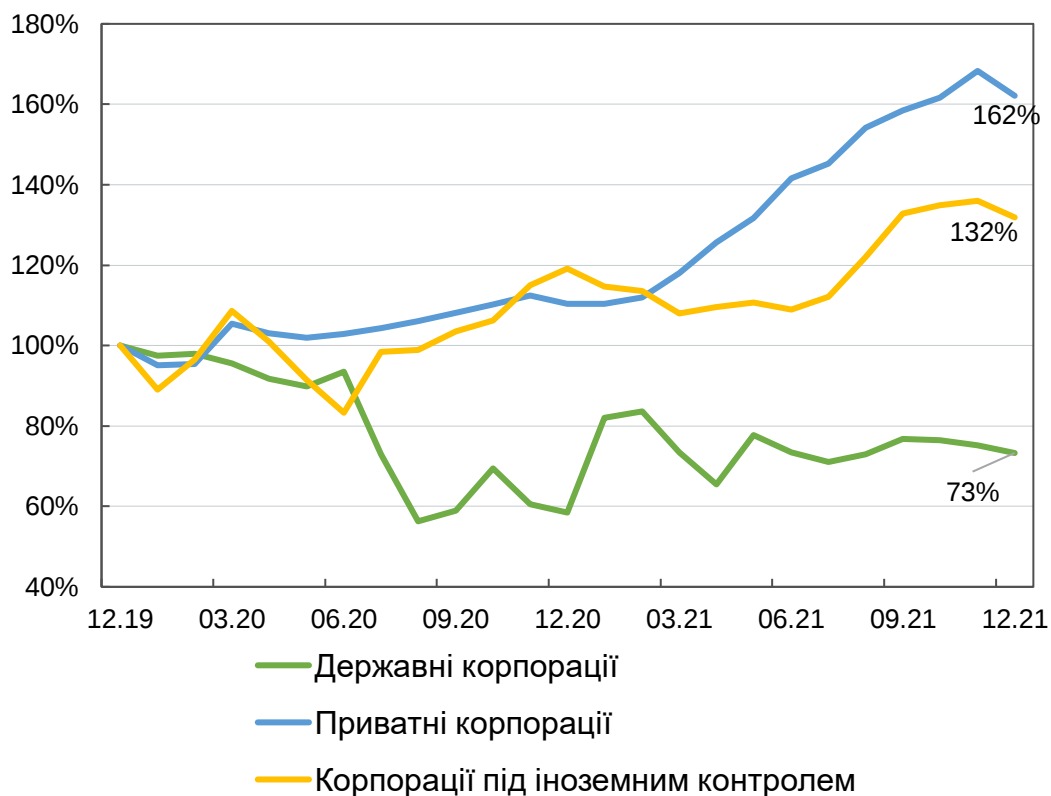

Рис.2.1 Динаміка чистих гривневих кредитів нефінансовими корпораціям, %
Джерело: складено на основі даних [10]

З рисунку 2.1 можна зробити висновок, що динаміка наданих кредитів приватним корпораціям та корпораціям під іноземним контролем за останні роки має позитивну тенденцію, збільшення обсягу наданих кредитів на 62% та на 32%. У той час як державні корпорації навпаки зменшують свою частку у кредитних портфелях банків (зменшення обсягу наданих кредитів на 27%).

На рис 2.2 та 2.3 розглянуто структуру кредитів, що були наданні суб'єктам господарювання та фізичним особам у розрізі валют за 2015 та 2021 роки.

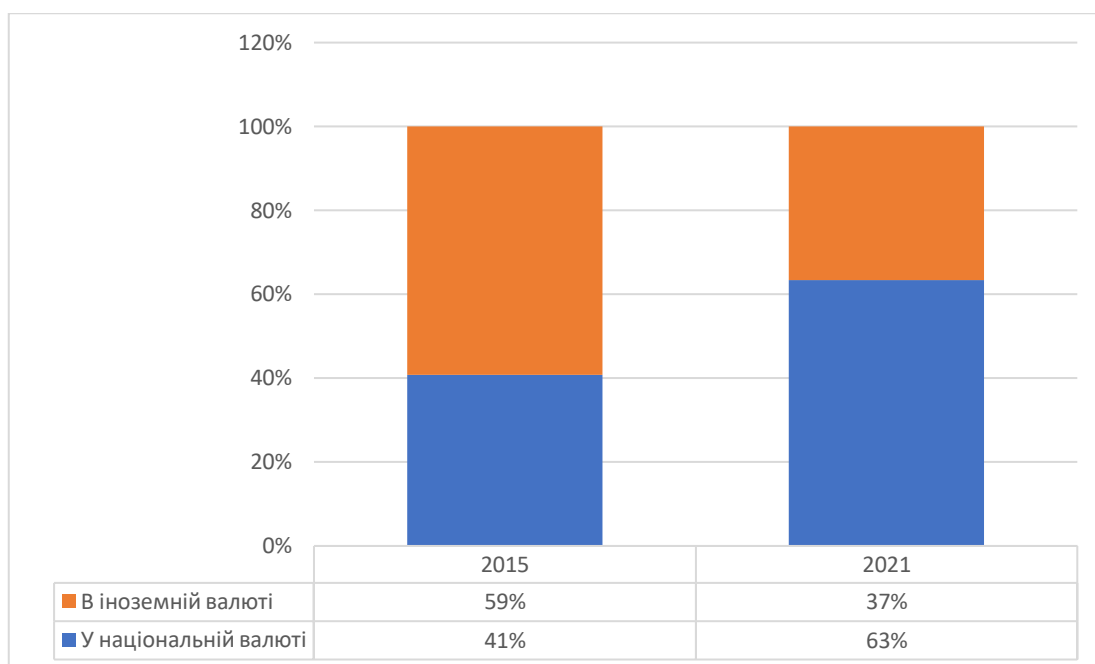

Рис.2.2 Структура кредитів наданих суб'єктам господарювання у розрізі валют, %

Джерело: складено автором на основі даних [10]

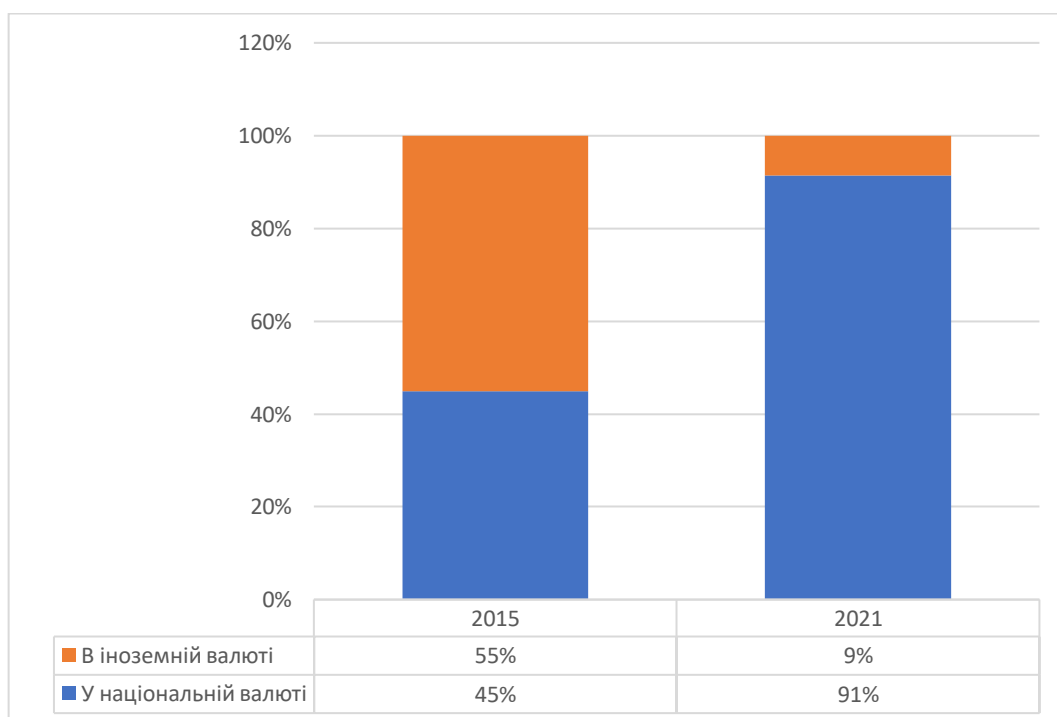

Рис.2.3 Структура кредитів наданих фізичним особам у розрізі валют, %

Джерело: складено автором на основі даних [10]

У структурі кредитів, що були наданні суб'єктам господарювання та фізичним особам у 2015 році, було більше кредитів в іноземній валюті – 59% та 55% відповідно, проте у 2021 році ця частка значно зменшилася до 37% та 9% відповідно. Частка наданих кредитів суб'єктам господарювання та фізичним особам у національній валюті збільшилася від 41% до 63% та від 45% до 91% та почала переважати. Зменшення частки наданих кредитів суб'єктам господарювання свідчить про те, що рівень довіри до національної валюти зріс у зв'язку зі стабілізацією валюти. Водночас, збільшення частки наданих кредитів фізичним особам в національній валюті було пов'язане із заборотою надання споживчих кредитів в іноземній валюті згідно з Законом України від 22.09.2011 р. №3795-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання відносин між кредиторами та споживачами фінансових послуг» [2]. Національний банк України зазначив, що після 16.10.2011 року, надання споживчих кредитів в іноземній валюті, зокрема і у формі траншів за кредитною лінією, кредиту овердрафт тощо, вважатиметься порушенням вимог законодавства України. Отже, можна зробити висновок, що зменшення наданих кредитів фізичним особам в іноземній валюті відбувалося саме через зміни у Законодавстві України, а кредити, що залишилися, є досить «старими» пролонгованими, реструктуризованими та проблемними кредитами.

Структура наданих кредитів резидентам за строками зображена на рисунку 2.4.

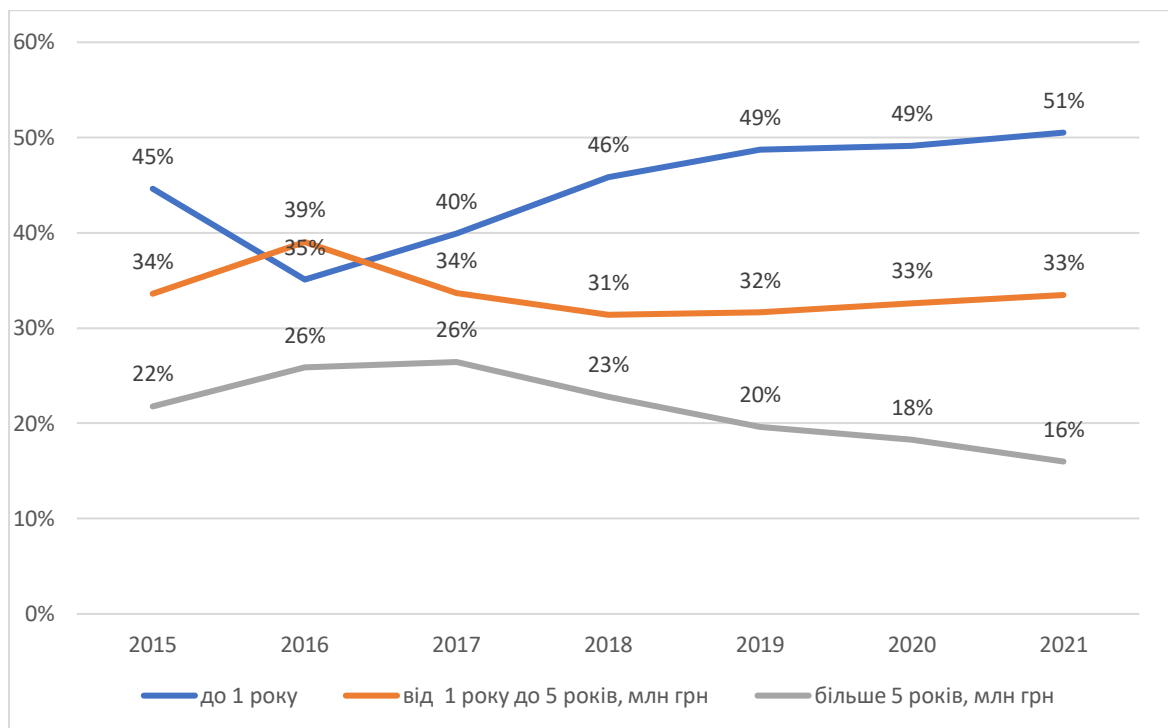

Рис.2.4 Структура кредитів наданих резидентам за строками, %

Джерело: складено автором на основі даних [10]

За 2015-2021 роки можна спостерігати ріст наданих кредитів до 1 року з 45% до 51%. Також відбувся спад кредитів, що були надані більше, ніж на 5 років, з 22% до 16%, що свідчить про зменшення довіри з боку банків до клієнтів. Проте необхідно зауважити, що для більш точного аналізу та реалістичнішої картини необхідно враховувати девальвацію національної валюти, що відбувалася протягом досліджуваних років.

На рисунку 2.5 зображена облікова ставка НБУ та вартість кредитів наданих фізичним особам та суб'єктам господарювання у гривні, % річних.

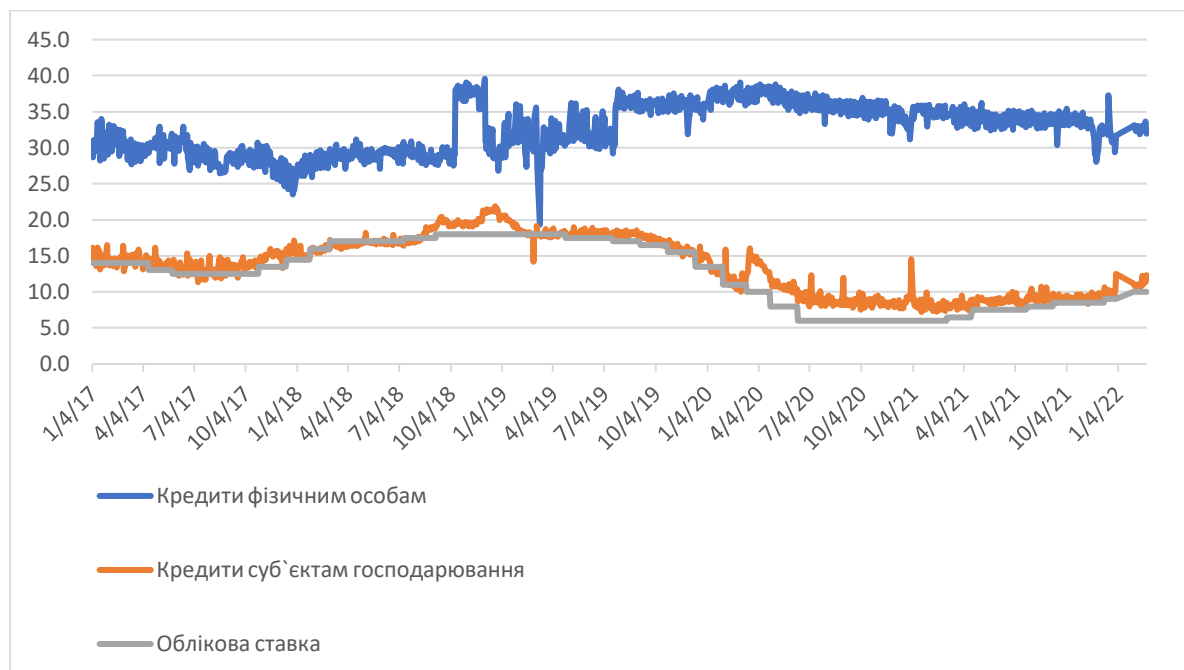

Рис.2.5 Облікова ставка НБУ та вартість кредитів наданих фізичним особам та суб'єктам господарювання у гривні, % річних

Джерело: складено автором на основі даних [10]

Через сповільнення інфляції може відбуватися зменшення облікової ставки НБУ. Такі зміни призводять до зменшення відсотків за кредитами та навпаки. З початку 2017 року по кінець 2020 року облікова ставка НБУ знизилася з 14% до 6% у 2020 році, проте надалі відбувся ріст до 10% станом на 23.02.2022 через нестабільність у країні. Відповідно відбулося зменшення вартості кредитів суб'єктам господарювання з 16,1% на початок 2017 року до 8,5% у 2020 році та ріст до 12,3% на 23.02.2022. Також відбувалося коливання вартості кредитів фізичним особам в межах 23-% до 32-39,6%, крім різкого спаду 11.03.2019 до 19,3%.

2.2 Статистичний аналіз проблемних кредитів комерційних банків України

Для відновлення та розвитку кредитування проблемні кредити є важливим фактором, що призупиняє дані процеси. На сьогодні наявність непрацюючих кредитів (NPL) в банківських кредитних портфелях є актуальним питанням. Вони

мають негативний вплив на економічну складову країни через нераціональний розподіл кредитів та погіршення довіри, що спричиняє погіршення економіки в подальшому.

Зовнішні шоки, геополітична нестабільність, втрата ринків збуту завдали негативний вплив на якість боргу. Проте також збільшення обсягу непрацюючих кредитів відбулося через внутрішні недоліки банківської системи, а саме дефолти корпорацій за боргами перед банками в Україні, що були спричиненні через надання кредитів пов'язаним особам, малі кредитні стандарти, недотримання лімітів концентрації боргів, валютне кредитування у великий розмірах.

Частка непрацюючих кредитів в банках України є однією з найбільших в світі після Сан-Марино (рис. 2.6). Станом на кінець 2020 року вона сягнула 41% кредитного портфеля платоспроможних банків, у той час як в Сан-Марино 63,51%. Також високий рівень NPL має така країна як Греція – 26,98%. Середній NPL у світі 5,86%.

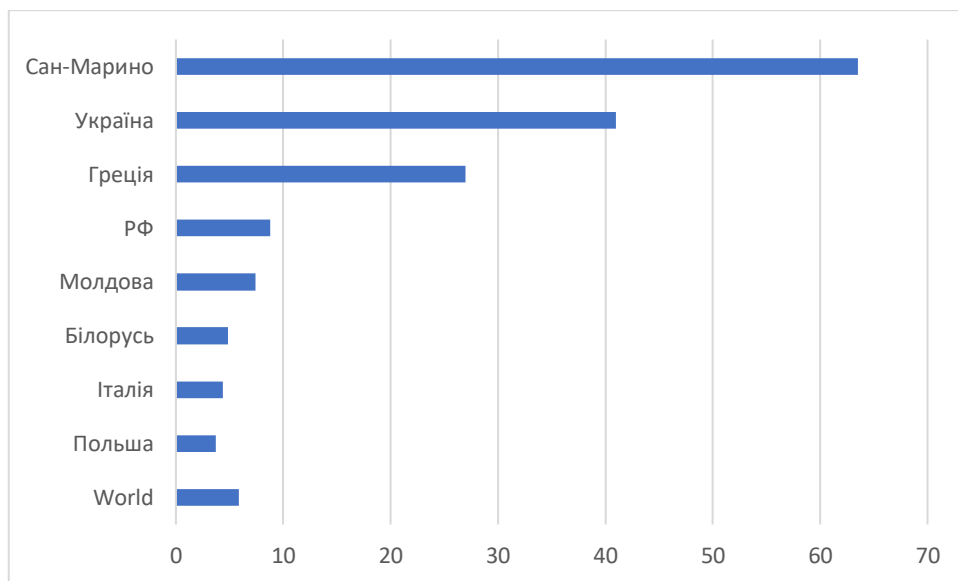

Рис.2.6 Частка непрацюючих кредитів (NPL) в світі за 2020 рік, %

Джерело: складено автором на основі даних [11]

Процес зниження частки непрацюючих кредитів є досить складним та довгим. Одного метода зменшення не існує, тому регулятор та банки задіюють різноманітні інструменти такі як: реструктуризація кредитного портфеля, відновлення кредитування підприємств, списання резервів, продаж поганих

активів, позасудове врегулювання, використання застави. Процес зменшення частки непрацюючих кредитів має бути комплексним та відповідати вимогам Базельського комітету й міжнародним практикам [32].

В Греції з 2015 року комерційні банки можуть продавати компаніям, які управляють активами, непогашенні кредити. Також банкам потрібно було розробити і запровадити управління проблемними кредитами, та вони мали створити підрозділи з управління кредитами та впровадженням звітності й моніторингу проблемних кредитів [32].

Відповідно до Закону про банківську діяльність у Німеччині застосовуються вимоги до управління ризиками «MaRisk». Банкам потрібно самостійно визначити причини виникнення проблемних кредитів, проводити посилений моніторинг, переглядати щороку класифікацію ризиків кредитних портфелів. Банки мають право на продаж кредитів, використовувати інші компанії для управління непрацюючими кредитами, створювати з інвестиційними компаніями компанії х управління активами [32].

На рис 2.7. зображена динаміка частки непрацюючих кредитів (NPL) в Україні.

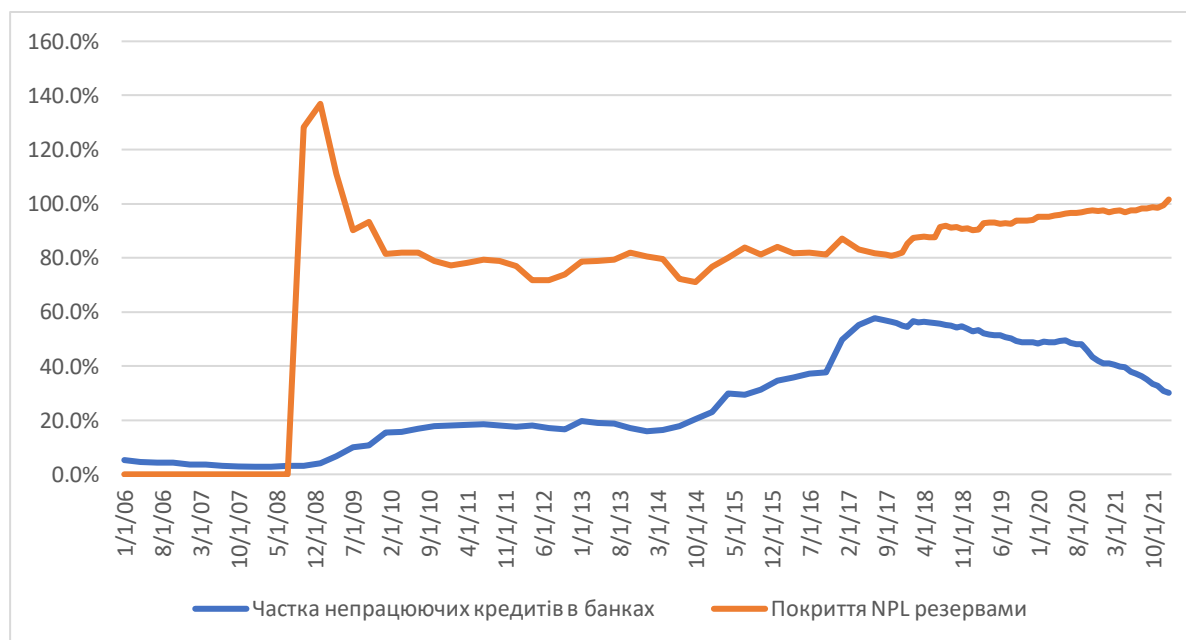

Рис.2.7. Динаміка частки непрацюючих кредитів (NPL) в банках України та рівень їх покриття резервами, %

Джерело: складено автором на основі даних [10]

З графіка 2.6 можна спостерігати поступове збільшення NPL з 2015 року до 2016 року, надалі відбувся більш значний приріст до 2018 року, що був спричинений через впровадження жорсткішого визначення терміну «NPL» за постановою Правління НБУ №351 відповідно до світових практик, відбувалася оцінка якості банківських активів (AQR), і багато кредитів було визнано непрацюючими, та у наслідок націоналізації ПриватБанку було визнано багато непрацюючих кредитів [10]. Як наслідок кризи та націоналізації Приватбанку в Україні був зафіксований рекорд по обсягу проблемних кредитів. Станом на жовтень 2018 року проблемним кредитом був кожен другий з виданих (обсяг непрацюючих кредитів (NPLs) був 666 млрд грн).

Високий показник частки непрацюючих кредитів є результатом кредитної експансії, що відбувалася за минулі роки. Стандарти оцінювання платоспроможності позичальників були недостатньо високими, у той час коли права кредиторів були незахищеними.

Пік найбільшої частки непрацюючих кредитів в Україні припав на середину 2017 року, коли її значення сягнуло 57,7%. З 2018 року частка непрацюючих кредитів почала поступово зменшуватися, та з 2021 до 2022 року відбулося найбільше зменшення NPL на 11% (з 41% на 01.01.2021 до 30% на 01.01.2022) в результаті списання банками зарезервованих непрацюючих кредитів та стала найкращою з 2017 року (у 2017 році показник почав визначатися за новою методологією).

За останні роки ситуація з кредитними портфелями покращилася в усіх групах (рис.2.8).

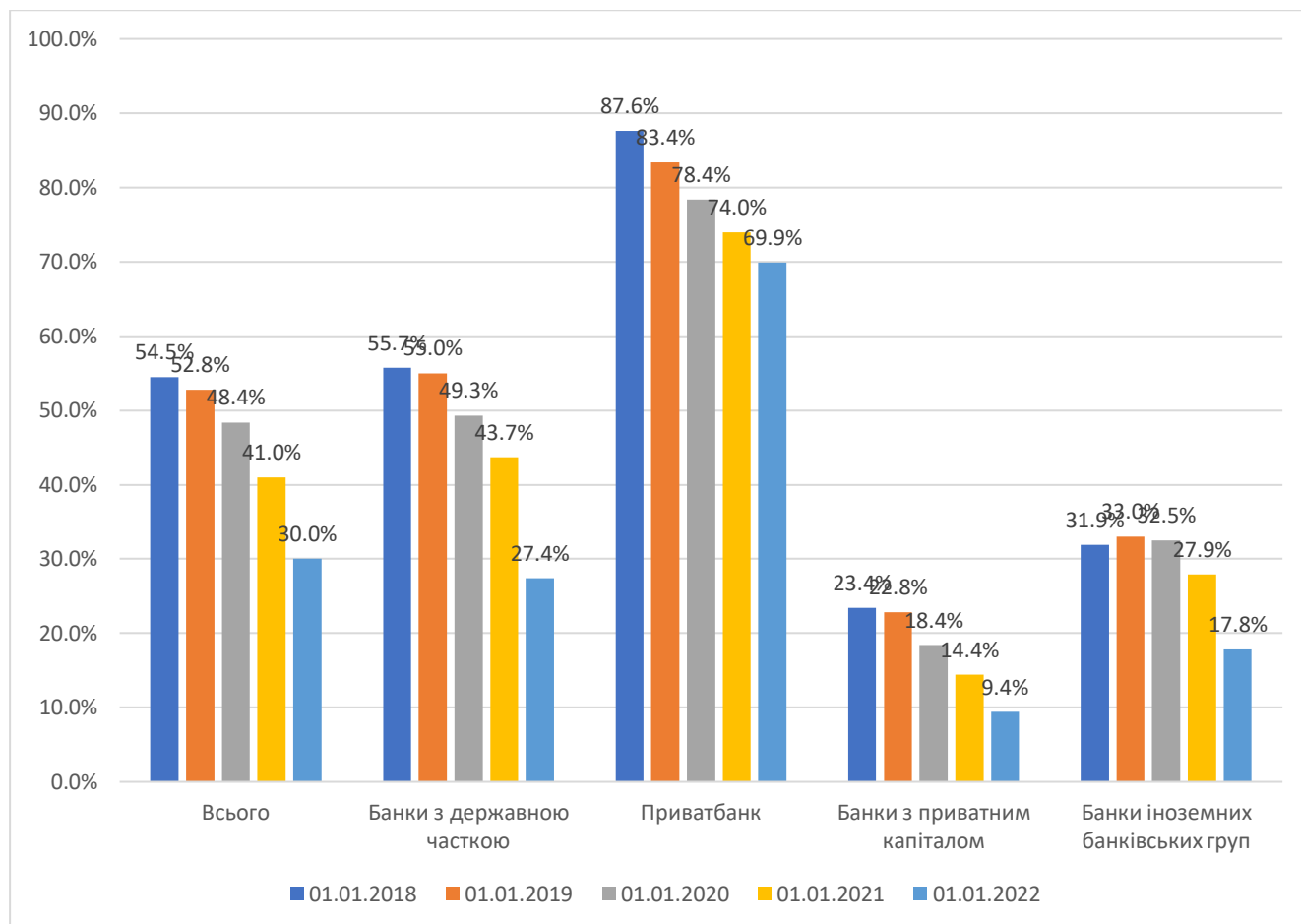

Рис.2.8. Динаміка частки непрацюючих кредитів (NPL) у банках за формою власності, %

Джерело: складено автором на основі даних [10]

Банки з приватним капіталом зменшили частку непрацюючих кредитів в кредитному портфелі до 9,4% станом на початок 2022 року з 23,4% у 2018 році, що було ціллю в Стратегії Національного банку України для банківського сектору до кінця 2024 року. Розвиток банківської системи України потребує збільшення зростання банків з приватним капіталом.

Банки іноземних банківських груп частку непрацюючих кредитів зменшили до рівня 17,8% на початок 2022 року з 31,9% у 2018 році та надалі банківська система України для розвитку потребує зменшення впливу банків з іноземним капіталом. Банки з державною часткою зменшили частку непрацюючих кредитів у 2022 році до 27,4% з 55,7% у 2018 році (майже на 30%), але вона залишається тягарем та потребує подальшого зниження. Також понад 50% NPL банківського

сектору відноситься до Приватбанку, в якому на 2022 рік частка непрацюючих кредитів становила 69,9% (у 2018 році – 87,6%). Для програми співпраці з МВФ Україна потребує покращити свою інвестиційну привабливість, що потребує продовження зниження NPL серед державних банків відповідно до планів, що були прийняті Радою з фінансової стабільності.

З рисунку 2.9 можна побачити динаміку частки непрацюючих кредитів серед наданих кредитів з початку 2017 року до початку 2022.

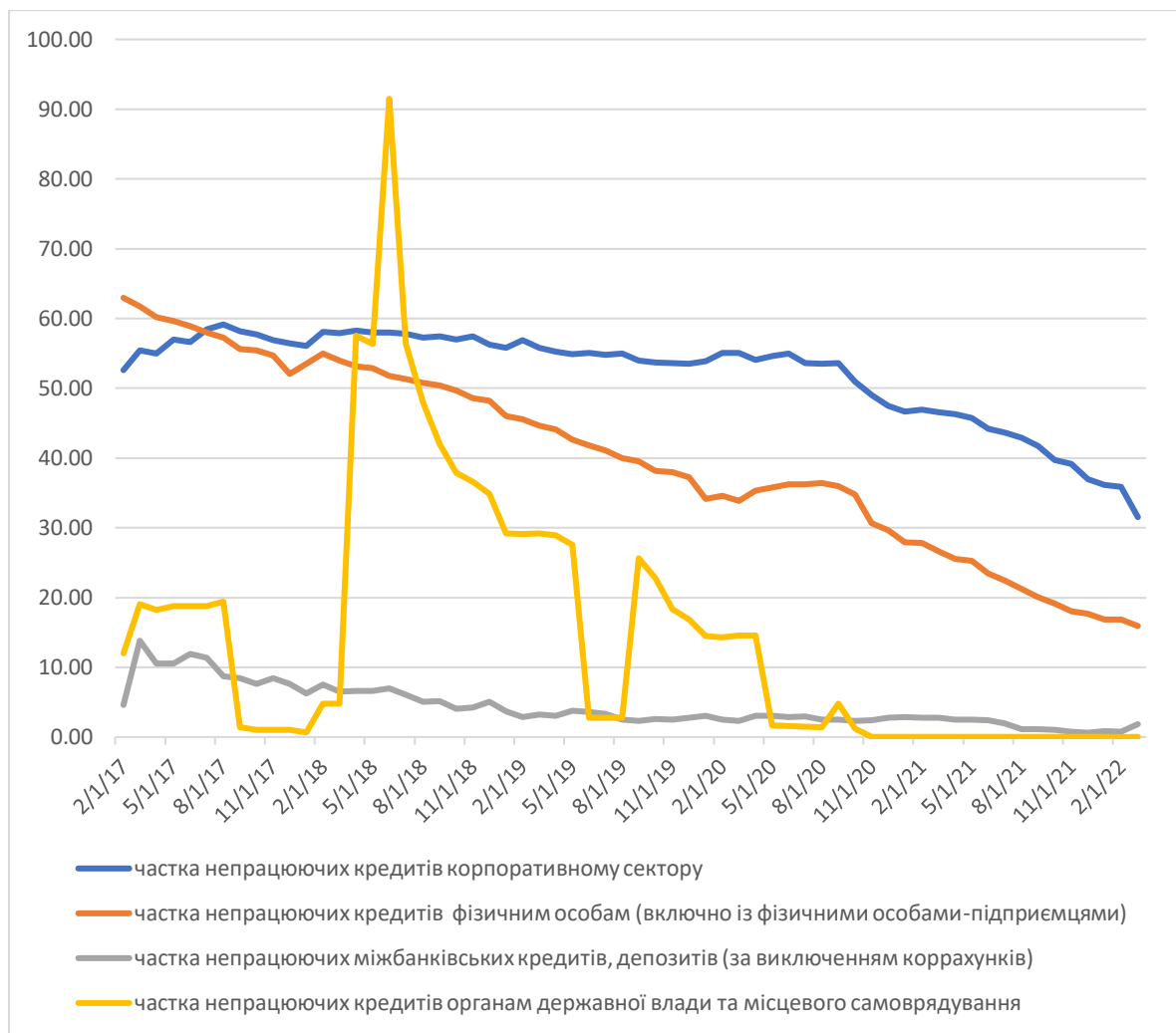

Рис.2.9. Динаміка частки непрацюючих кредитів (NPL) серед наданих кредитів, %

Джерело: складено автором на основі даних [10]

На початку досліджуваного періоду найбільша частка була серед кредитів наданих фізичним особам: що складала 62,96%. Надалі можна спостерігати її стабільний спад до 15,92%, частки непрацюючих кредитів, що були надані

корпоративному сектору з 52,60% до 31,52% та міжбанківських кредитів з 4,59% до 1,82%. Частка непрацюючих кредитів, що були надані органам державної влади та місцевому самоврядуванню також має тенденцію до спаду за досліджуванні роки, проте можна спостерігати її різкі збільшення на початку 2017 року (до 19,38%), в середині 2018 року (до 91,49%) та в кінці 2019 року (до 25,64%).

У таблиці 2.3 зазначені 25 банків з найбільшим обсягом кредитного портфеля та їх частки непрацюючих кредитів станом на початок 2022 року.

Таблиця 2.3

Частка непрацюючих кредитів (NPL) з найбільшим обсягом кредитного портфеля на початок 2022 року, %

АТ КБ "ПриватБанк"	ПриватБанк	69,9%
АТ "Ощадбанк"	Банки з державною часткою (без ПриватБанку)	33,1%
АТ "Укрексімбанк"	Банки з державною часткою (без ПриватБанку)	31,2%
АТ "Райффайзен Банк"	Банки іноземних банківських груп (без банків РФ)	2,2%
АТ "АЛЬФА-БАНК"	Банки іноземних банківських груп (без банків РФ)	16,5%
АБ "УКРГАЗБАНК"	Банки з державною часткою (без ПриватБанку)	10,3%
АТ "ПУМБ"	Банки з приватним капіталом	7,1%
АТ "УКРСИББАНК"	Банки іноземних банківських груп (без банків РФ)	1,7%
АТ "ОТП БАНК"	Банки іноземних банківських груп (без банків РФ)	6,1%
ПАТ "КІБ Креді Агріколь"	Банки іноземних банківських груп (без банків РФ)	0,0%
АТ "МР БАНК"	Банки під контролем РФ	83,8%
АТ "УНІВЕРСАЛ БАНК"	Банки з приватним капіталом	8,6%
АТ "ПРОКРЕДИТ БАНК"	Банки іноземних банківських груп (без банків РФ)	2,0%
ПАТ "Промінвестбанк"	Банки під контролем РФ	96,3%
Акціонерний банк "Південний"	Банки з приватним капіталом	2,4%
АТ "КРЕДОБАНК"	Банки іноземних банківських груп (без банків РФ)	6,1%
АТ "ТАСКОМБАНК"	Банки з приватним капіталом	6,2%
АТ "А - БАНК"	Банки з приватним капіталом	9,9%
ПАТ "БАНК ВОСТОК"	Банки з приватним капіталом	1,7%
АТ "БАНК КРЕДИТ ДНІПРО"	Банки з приватним капіталом	32,3%
АТ "Ідея Банк"	Банки іноземних банківських груп (без банків РФ)	40,3%
АТ "МЕГАБАНК"	Банки з приватним капіталом	13,4%
АТ "ІНГ Банк Україна"	Банки іноземних банківських груп (без банків РФ)	0,0%
АТ "БАНК АЛЬЯНС"	Банки з приватним капіталом	7,1%
АТ "СІТІБАНК"	Банки іноземних банківських груп (без банків РФ)	0,2%

Джерело: складено автором на основі даних [10]

На початку 2022 року найбільшу частку непрацюючих кредитів мали банки під контролем Російської Федерації такі як: ПАТ «Промінвестбанк» - 96,3% (обсяг NPL - 22 867 млн грн), АТ «МР Банк» - 83,8% (обсяг NPL - 25 826 млн грн), проте необхідно зазначити, що після початку повномасштабної війни Росії проти України 24 лютого 2022 року Національним банком було ухвалено відкликати банківську ліцензію та ліквідувати банки, що перебувають під контролем Російської Федерації. Право на ліквідацію банків під контролем Російської Федерації правління Національного банку надає постанова від 24 лютого 2022 року № 19 «Про особливості припинення діяльності банків в умовах воєнного стану» [4]. Ліквідацію банків було ухвалено правлінням НБУ та затверджено рішеннями від 25 лютого 2022 року № 90-рш/БТ «Про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію ПАТ «Акціонерний комерційний промислово-інвестиційний банк»» [8] та № 91-рш/БТ «Про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію АТ «Міжнародний резервний банк»» [9].

Частки непрацюючих кредитів в державних банках, що мають найбільші обсяги кредитного портфеля АТ «Ощадбанк», АТ «Укрсімбанк» та АБ "УКРГАЗБАНК" становили 33,1% (обсяг NPL - 38 615 млн грн), 31,2% (обсяг NPL - 34 343 млн грн) та 10,3% (обсяг NPL - 6 484 млн грн) відповідно, у той час як частка в АТ КБ «ПриватБанк» склала майже 70% (обсяг NPL - 174 533 млн грн).

Банківський сектор за останні 5 років став міцнішим, проте частка непрацюючих кредитів ще є високою, а їх очищення є повільним. В липні 2019 році Національний банк України ухвалив «Положення про організацію процесу управління проблемними активами в банках України» [7], що вимагало від фінансових установ до осені 2020 року імплементації вимог Положення, що включає виконання комплексу організаційних, операційних та технологічних заходів. Схвалення документу було спрямованим на роботу банків для зниження рівня непрацюючих кредитів, значна частка яких є системним ризиком для фінансової стабільності України. Воно визначало список проблемних активів, в які входить непрацюючі кредити, потенційно проблемні, стягнуте майно, що стало власністю банку через реалізацію прав заставодержателя. Також воно зазначає

складові процесу управління проблемними активами, а саме управління стягнутим майном, систему раннього реагування та запровадження інструментів врегулювання заборгованості за непрацюючими активами та організаційні вимоги їх управління, до яких входить стратегія на три роки, оперативний план по скороченню обсягу і рівня проблемних активів, моніторинг ефективності процесу та утворення спеціального підрозділу для роботи з непрацюючими активами [7].

У 2021 році НБУ провело дослідження щодо умов та ризиків банківського сектору та визначило в «Звіті про фінансову стабільність», що кредитний ризик домогосподарств не зазнав змін та залишився помірним, а частка прострочених кредитів зазнала зменшення. Щодо кредитного ризику підприємств, то було зазначено про його зменшення: прибутки підприємств збільшилися, кредитна ставка залишилася на низькому рівні, оцінки якості кредитного портфеля банками покращуються [29].

НБУ провело дослідження щодо основних способів зменшення обсягу непрацюючих кредитів з 2018 по 2019 рік. Обсяг непрацюючих кредитів за кредитами фізичних осіб зазнало зменшень в більшості в іноземній валюті та в наслідок списання за рахунок резервів, продаж на вторинному ринку та добровільне врегулювання. Для скорочення NPLs за корпоративними кредитами застосовувалось добровільне врегулювання боргу й проведення фінансових реструктуризацій державними банками, в яких було 30% непрацюючих кредитів [28].

Списання за рахунок резервів та продаж NPLs є більш поширеними інструментами поміж приватними та іноземними банками водночас у державним банків обсяги списань за рахунок резервів та продаж є мінімальними. Державні банки не здійснюють їх продаж через юридичні ризики, що можуть бути спричиненими через продаж кредитів з дисконтом. В Україні примусове стягнення боргу є не розповсюдженим інструментом, адже може нести більші витрати та довгий судовий процес з боржниками [28].

У грудні 2021 року у «Звіті про фінансову стабільність» НБУ зазначило, що якість портфелів покращується завдяки новому кредитуванню. Рівень дефолтів

нових боржників зменшується протягом останніх років завдяки вищим кредитним стандартам. Також зниженню непрацюючих кредитів в кредитних портфелях банків сприяє активна діяльність державних банків зі їх списання [29].

Станом на сьогодні відбувається процес зменшення частки NPL в Україні, а покриття резервами непрацюючих кредитів збільшується та є більше за 100%. Саме тому вони не завдають руйнуючий вплив на капітал та прибутковість банків. Для подальшого зменшення частки банкам необхідно списувати, продавати чи проводити реструктуризація непрацюючих кредитів. У квітні 2020 року було затверджено «Положення про визначення критеріїв для списання знецінених фінансових активів банків України за рахунок оціночних резервів під очікувані кредитні збитки» [5], що сприяло нормативному регулюванню NPL.

Реструктуризація заборгованостей банків у 2020 році відбулася на суму 20 млрд грн. Станом на початок 2021 року відбулася 41 реструктуризація, загальна сума яких була 65,2 млрд грн (16% непрацюючих кредитів). 30 реструктуризацій серед вище згаданих та 88% від суми припадає на державні банки.

Відповідно до порад Ради з фінансової стабільності, хоч зараз можна спостерігати позитивні тенденції зменшення частки непрацюючих кредитів в кредитних портфелях банків, державним банкам слід продовжувати оздоровлення кредитних портфелів та продовжити більш ефективно задіювати інструменти роботи з непрацюючими кредитами, що їх частка до 2025 року сягнула рівня, що буде нижчим за 20% [27].

Для Національного банку України необхідно забезпечувати здорову роботу системи та не допускати дисбаланс. Для регулювання діяльності банків потрібно для визначення правильного кредитного ризику враховувати аудитовану фінансову звітність найбільших боржників й груп, забезпечити постійний моніторинг боржників при розрахунках кредитного ризику та проведення стрес-тестування банківських позичальників. Також для зменшення частки непрацюючих кредитів необхідне опрацювання державними інституціями профільного законодавства для його покращення, розробку інфраструктури вторинного ринку непрацюючих кредитів та впровадження інституту сек'юритизації проблемних активів тощо.

Висновки до розділу 2

Проведений аналіз в другому розділі надає можливість зробити наступні висновки:

Стабільність та надійність банківської системи є важливим фактором для фінансової системи та економічної безпеки загалом, а ринок банківських послуг є однією з найважливіших складових сучасної ринкової економіки.

Проаналізувавши динаміку кредитних операцій можна було спостерігати і зростання, так і спад кредитування у 2019 та 2020 роках. Відбулися зміни в структурі наданих кредитів та можна спостерігати збільшення довіри від юридичних осіб як позичальників до кредитів в національній валюті через її стабілізацію. Проте відбулося зменшення довіри з боку банків до надання довгострокових кредитів. Відбувся спад облікової ставки з 2017 по 2020 роки, проте далі через нестабільність в країні був зазначений її ріст.

Частка непрацюючих кредитів в банках України є однією з найбільших в світі, у 2020 році вона була 41%. Причиною такого високого показника частки непрацюючих кредитів є кредитна експансія минулих років, стандарти оцінювання платоспроможності позичальників були низькими, а кредитори були незахищеними. З 2015 по 2016 роки відбувалося збільшення NPL та далі був більш значний приріст до 2018 року через націоналізацією Приватбанку та впровадження жорсткішого визначення терміну «NPL». З 2021 до 2022 року відбулося їх зменшення через списання банками зарезервованих непрацюючих кредитів. Найбільший показник частки непрацюючих кредитів мають банки АТ КБ «Приватбанк», в державні банки АТ «Ощадбанк», АТ «Укрсімбанк» та АБ "УКРГАЗБАНК". На сьогодні частки NPL в Україні зменшується, а покриття резервами непрацюючих кредитів збільшується та є більше за 100%. Для покращення кредитних портфелів банкам необхідно списувати, продавати чи проводити реструктуризація непрацюючих кредитів, продовжувати більш ефективно використовувати інструменти роботи з непрацюючими кредитами, а для Національного банку України надалі проводити моніторинг та контроль.

Отже, кредитна діяльність зазнала значних змін через політичну та військову нестабільність, пандемію COVID-19, що мало негативний вплив на банки. Наявність значної частки непрацюючих кредитів в кредитних портфелях банків є актуальною проблемою, адже вони здатні похитнути не тільки діяльність банку, а й банківську систему та економіку країни загалом.

РОЗДІЛ 3

МОДЕЛЮВАННЯ ВЗАЄМОВПЛИВІВ ПОКАЗНИКІВ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ ТА ПОКАЗНИКІВ МАКРОЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ З ОБСЯГОМ НЕПРАЦЮЮЧИХ КРЕДИТІВ В УКРАЇНІ

3.1. Оцінка взаємозв'язків між показниками діяльності банків та показників макроекономічного розвитку з обсягом непрацюючих кредитів в Україні

Кредити займають найбільшу частку активів банків і є головним джерелом прибутків. Велика частка непрацюючих кредитів в кредитних портфелях банків в Україні, що на сьогодні є другою за величиною у світі, зменшує їх ліквідність, прибутковість та капіталізацію через необхідність створювати резерви, загалом має негативний вплив на функціонування всієї банківської системи та зменшує довіру вкладників та інвесторів, що значно зменшує можливості фінансування реального сектору економіки України. Для забезпечення ефективності та дохідності кредитного портфеля банкам потрібно здійснювати його безперервний контроль.

Стабільне функціонування та фінансова стійкість банків та всієї банківської системи є одним із пріоритетних напрямків сучасного розвитку банківської системи. Протягом останніх років можна спостерігати поступове зменшення частки непрацюючих кредитів, проте банкам треба надалі оздоровлювати кредитні портфелі, а Національному банку необхідно проводити постійний контроль, щоб не допустити дисбаланс, то ж дослідження впливу факторів на обсяги непрацюючих кредитів є актуальним під час розгляду кредитних операцій.

Метою дослідження у розділі 3.1 є визначення впливу інфляції, валютного курсу та частки наданих кредитів наданих фізичним особам на обсяг непрацюючих кредитів в банках.

Для тестування було обрано відповідні гіпотези:

1. Збільшення інфляції має обернений вплив на обсяг непрацюючих кредитів в банках, оскільки зростання інфляції спричиняє збільшення вартості

кредиту та як наслідок вони стають менш привабливими для позичальників, що зменшує темпи кредитування. Також при інфляції для заохочення позичальників брати кредити в банку відбувається пільгове кредитування, коли частину кредитної ставки банкам компенсує уряд, наприклад, Державна програма «5 – 7 – 9%».

2. Ріст валютного курсу має прямий вплив на обсяг непрацюючих кредитів. Оскільки для дослідження було взято обсяг непрацюючих кредитів в національній валюті (гривні), то ж при збільшенні валютного курсу непрацюючі кредити, що були надані в іноземній валюті, будуть збільшувати загальний обсяг непрацюючих кредитів в гривнях.

3. Збільшення частки кредитів наданих фізичним особам має прямий вплив на обсяг непрацюючих кредитів. Кредитування фізичних осіб відбувається за більшою вартістю кредиту, що збільшує ризик неповерненості кредиту, також з огляду на структуру непрацюючих кредитів переважною часткою в кредитних портфелях після кризи 2014 року займало споживче кредитування.

Характеристика інформаційної бази.

Обсяг непрацюючих кредитів (NPL). Вказані обсяги за місяць, місячні показники з першого місяця 2017 року до першого місяця 2022 року включно, виражені у млн гривень.

Джерело даних – Активні та пасивні операції банків.

<https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist#1>

Інфляція (INF). Місячні показники з 2017 року по 2022 рік, виражені у відсотках.

Джерело даних – Економічні та фінансові показники України. Міністерство Фінансів України.

<https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/>

Офіційний курс гривні щодо долару США (EXCH) вказаний у гривнях з першого місяця 2017 року до першого місяця 2022 року включно.

Джерело даних – Офіційний курс гривні до іноземних валют та показники валютного ринку України.

<https://bank.gov.ua/ua/markets/exchangerates>

Частка кредитів наданих фізичним особам (FIZ). Вказані місячні показники з першого місяця 2017 року до першого місяця 2022 року включно, виражені у відсотках.

Джерело даних – Активні та пасивні операції банків.

<https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist#1>

Специфікація моделі.

Як вже було вказано раніше в ході виконання аналізу буде досліджено вплив на обсяг непрацюючих кредитів трьох факторів. Для покращення результатів моделювання та полегшення інтерпретації переведемо деякі показники з абсолютних величин у логарифмічні.

Залежна змінна: $\log(\text{NPL})$ – обсяг непрацюючих кредитів, виражений у грошових одиницях (млн гривень), переведений у логарифмічну форму. Введений один лаг.

Незалежні змінні:

- 1) $\log(\text{INF})$ – рівень інфляції, виражений у відсотках, переведений у логарифмічну форму
- 2) $\log(\text{EXCH}(-4))$ – офіційний курс гривні щодо долару США, виражений у грошових одиницях (грн), переведений у логарифмічну форму. Введено 4 лаги;
- 3) FIZ – частка кредитів наданих фізичним особам, виражена у відсотках.

Загальний вигляд моделі може бути описаний рівнянням:

$$\log(\text{NPL}) = \beta_0 + \beta_1 * \log(\text{INF}) + \beta_2 * \log(\text{EXCH}(-4)) + \beta_3 * \text{FIZ} + u_i$$

3.2. Стратегічний аналіз динаміки обсягу непрацюючих кредитів від банківських та макроекономічних показників

Істотність моделі, правильність припущень щодо помилок, грубі помилки в наведених даних перевіряють через аналіз залишків. Для подальшого дослідження перевірено наступні передумови:

- адекватність моделі;
- випадковий характер залишків;
- наявність гомоскедастичності;
- відсутність автокореляції;
- нормальний розподіл залишків.

Проведення аналізу впливу незалежних змінних на залежні проводиться за допомогою пакету E-Views 12. Отримано наступні показники (рис. 3.1):

Dependent Variable: LOG(NPL)				
Method: Least Squares				
Date: 05/13/22 Time: 14:05				
Sample (adjusted): 2017M05 2022M01				
Included observations: 57 after adjustments				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
LOG(INF)	-5.007265	1.688929	-2.964757	0.0045
LOG(EXCH(-4))	-0.796951	0.260215	-3.062664	0.0034
FIZ	-0.082609	0.005918	-13.95875	0.0000
C	40.42462	7.729090	5.230191	0.0000
R-squared	0.802211	Mean dependent var	13.18890	
Adjusted R-squared	0.791015	S.D. dependent var	0.180744	
S.E. of regression	0.082627	Akaike info criterion	-2.081369	
Sum squared resid	0.361843	Schwarz criterion	-1.937997	
Log likelihood	63.31900	Hannan-Quinn criter.	-2.025649	
F-statistic	71.65391	Durbin-Watson stat	0.283698	
Prob(F-statistic)	0.000000			

Рис.3.1. Результати моделювання

Джерело: складено автором на основі використання пакету E-Views 12.

Отже, в результаті оцінки впливу факторів на залежну змінну ми можемо зробити висновок про те, що наше рівняння регресії має такий вигляд:

$$\text{LOG(NPL)} = -5.00726515001 * \text{LOG(INF)} - 0.796950685836 * \text{LOG(EXCH(-4))} - 0.0826087450864 * \text{FIZ} + 40.4246176574$$

Для нашого дослідження ми обрали log log модель. Виняток складає частка кредитів наданих фізичним особам. Також на початкових етапах дослідження було виявлено автокореляцію, ненормальний розподіл, тому модель було виправлена.

Отримані результати:

Оцінка рівняння відбувалася методом найменших квадратів. У вибірці присутні щомісячні дані починаючи з січня 2017 року та закінчуючи січнем 2022 року, 72 включених спостережень (57 після виправлення моделі).

1) Log(INF). Рівень інфляції обернено впливає на обсяг непрацюючих кредитів. Зростання даного показника на 1% спричиняє спад обсягу непрацюючих кредитів на 5,007%. Отже, наша гіпотеза про їх обернену залежність підтвердилась.

2) Log(EXCH(-4)). Валютний курс також обернено впливає на обсяг непрацюючих кредитів. 1% приросту валютного курсу спричиняє спад обсягу непрацюючих кредитів на 0,797%. Результати моделювання вказують на те, що початкове припущення щодо впливу валютного курсу на обсяг непрацюючих кредитів спростувалося. Обернена залежність могла відбутися через зменшення обсягу наданих кредитів в іноземній валюті. З рисунку 2.2 можна побачити, що структура наданих кредитів юридичним особам змінилася, та зріс рівень довіри до національної валюти з боку кредиторів, також з 2011 року відбулася заборона надання споживчих кредитів в іноземній валюті [2].

3) FIZ. Зростання частки наданих кредитів фізичним особам на 1% спричиняє спад обсягу непрацюючих кредитів на 0,083%. Отже, наша гіпотеза про їх пряму залежність не підтвердилась. Обернена залежність могла бути спричинена через покращення кредитних стандартів, покращенням оцінки ризиків та кредитоспроможності позичальника.

Діагностика моделі.

Перевірка значущості регресії. Оскільки Prob(F-statistic)=0.000000, що менше ніж 0,01 та 0,05, тоді можна зробити висновок про значущість регресії при будь

якому рівні значущості. Коефіцієнт детермінації показує, що величина непрацюючих кредитів на 80,2% залежить від валютного курсу, індексу інфляції та частки кредитів наданих фізичним особам, тож дана модель є адекватною та відхиляється гіпотеза про те, що всі коефіцієнти моделі одночасно дорівнюють 0.

Перевіримо нашу модель на наявність автокореляції першого порядку за допомогою теста Дарбіна-Уотсона. Значення даної статистики становить 0,28. Відповідні критичні значення для нашої регресії становлять: $d_l=1,452$; $d_u=1,681$. Відповідно маємо такий графік зон авто кореляційного зв'язку (рис. 3.2):

Рис. 3.2. Графік зон авто кореляційного зв'язку

Джерело: складено автором.

Отже, присутня автокореляція першого порядку.

Проведемо LM тест Буша-Годфрей та Correlogram squared residuals на наявність автокореляції (рис.3.3). У нашому випадку автокореляція першого порядку та у наступних присутня за результатами Q-Statistics (рис.3.4).

F-statistic	13.25123	Prob. F(12,41)	0.0000
Obs*R-squared	45.31586	Prob. Chi-Square(12)	0.0000

Test Equation:

Dependent Variable: RESID

Method: Least Squares

Date: 05/13/22 Time: 15:05

Sample: 2017M05 2022M01

Included observations: 57

Presample missing value lagged residuals set to zero.

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
LOG(INF)	1.885872	1.030869	1.829400	0.0746
LOG(EXCH(-4))	-0.194058	0.144489	-1.343065	0.1866
FIZ	0.001721	0.003599	0.478290	0.6350
C	-8.091102	4.687828	-1.725981	0.0919
RESID(-1)	0.967199	0.148731	6.503004	0.0000
RESID(-2)	-0.055031	0.210789	-0.261069	0.7953
RESID(-3)	-0.141941	0.214439	-0.661915	0.5117
RESID(-4)	0.155744	0.221697	0.702511	0.4863
RESID(-5)	0.131170	0.222499	0.589528	0.5587
RESID(-6)	-0.181346	0.213577	-0.849087	0.4008
RESID(-7)	0.228793	0.212358	1.077393	0.2876
RESID(-8)	-0.220848	0.216221	-1.021404	0.3131
RESID(-9)	-0.263416	0.235084	-1.120521	0.2690
RESID(-10)	0.305874	0.252738	1.210241	0.2331
RESID(-11)	0.109196	0.253650	0.430497	0.6691
RESID(-12)	-0.211515	0.183206	-1.154517	0.2550

Рис. 3.3. Результати LM тесту Бруша-Годфрей

Джерело: складено автором на основі використання пакету E-Views 12.

Date: 05/13/22 Time: 15:07

Sample (adjusted): 2017M05 2022M01

Included observations: 57 after adjustments

Autocorrelation	Partial Correlation	AC	PAC	Q-Stat	Prob	
		1	0.557	0.557	18.658	0.000
		2	0.292	-0.027	23.862	0.000
		3	0.149	-0.004	25.249	0.000
		4	0.236	0.232	28.773	0.000
		5	0.142	-0.123	30.071	0.000
		6	-0.052	-0.199	30.249	0.000
		7	-0.176	-0.068	32.325	0.000
		8	-0.257	-0.193	36.865	0.000
		9	-0.096	0.193	37.515	0.000
		10	-0.035	0.055	37.604	0.000
		11	0.036	0.104	37.697	0.000
		12	0.022	0.084	37.734	0.000

Рис. 3.4. Результати LM тесту Correlogram of Residuals

Джерело: складено автором на основі використання пакету E-Views 12.

Виправляємо автокореляцію за допомогою додавання “ar(1)” до Estimation output та отримуємо нове рівняння. Значення показника Дарбіна-Ватсона дорівнює 1,564577, що знаходиться у невизначеності (рис.3.5).

Dependent Variable: LOG(NPL)
Method: ARMA Maximum Likelihood (OPG - BHHH)
Date: 05/13/22 Time: 15:22
Sample: 2017M05 2022M01
Included observations: 57
Convergence achieved after 9 iterations
Coefficient covariance computed using outer product of gradients

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
LOG(INF)	-0.504693	0.634889	-0.794932	0.4303
LOG(EXCH(-4))	-0.155613	0.229894	-0.676890	0.5015
FIZ	-0.039969	0.014168	-2.820995	0.0068
C	16.66308	3.268728	5.097728	0.0000
AR(1)	0.981980	0.027048	36.30529	0.0000
SIGMASQ	0.000772	0.000131	5.871743	0.0000
R-squared	0.975947	Mean dependent var	13.18890	
Adjusted R-squared	0.973589	S.D. dependent var	0.180744	
S.E. of regression	0.029374	Akaike info criterion	-4.059685	
Sum squared resid	0.044003	Schwarz criterion	-3.844627	
Log likelihood	121.7010	Hannan-Quinn criter.	-3.976106	
F-statistic	413.8668	Durbin-Watson stat	1.564577	
Prob(F-statistic)	0.000000			
Inverted AR Roots	.98			

Рис. 3.5. Нове рівняння внаслідок виправлення автокореляції регресії

Джерело: складено автором на основі використання пакету E-Views 12.

Далі за допомогою Residual Diagnostics, Correlogram of Residuals знову перевіряємо нове рівняння на наявність автокореляції. Оскільки значення Prob. більші за значення 0,05, то можна зробити висновок, що автокореляція відсутня (рис. 3.6).

Date: 05/13/22 Time: 15:24

Sample (adjusted): 2017M05 2022M01

Included observations: 57 after adjustments

Autocorrelation	Partial Correlation	AC	PAC	Q-Stat	Prob	
		1	0.219	0.219	2.8791	0.090
		2	0.014	-0.036	2.8909	0.236
		3	-0.122	-0.124	3.8209	0.281
		4	-0.120	-0.070	4.7391	0.315
		5	-0.149	-0.115	6.1752	0.290
		6	-0.087	-0.050	6.6748	0.352
		7	0.117	0.136	7.5999	0.369
		8	-0.091	-0.197	8.1718	0.417
		9	-0.046	-0.026	8.3192	0.502
		10	-0.079	-0.066	8.7647	0.555
		11	0.076	0.086	9.1841	0.605
		12	-0.042	-0.092	9.3149	0.676

Рис. 3.6. Результати тесту Correlogram of Residuals Squared після виправлення автокореляції

Джерело: складено автором на основі використання пакету E-Views 12.

Перевіримо на наявність гетероскедастичності у нашій регресії за допомогою тесту Бройша-Пагана (рис. 3.7).

Heteroskedasticity Test: Breusch-Pagan-Godfrey
Null hypothesis: Homoskedasticity

F-statistic	1.013392	Prob. F(3,53)	0.3941
Obs*R-squared	3.092246	Prob. Chi-Square(3)	0.3776
Scaled explained SS	6.069038	Prob. Chi-Square(3)	0.1083

Test Equation:
Dependent Variable: RESID^2
Method: Least Squares
Date: 05/13/22 Time: 15:26
Sample: 2017M05 2022M01
Included observations: 57

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-0.274276	0.161267	-1.700763	0.0948
LOG(INF)	0.061128	0.035239	1.734645	0.0886
LOG(EXCH(-4))	-0.002253	0.005429	-0.414963	0.6798
FIZ	2.99E-05	0.000123	0.242497	0.8093
R-squared	0.054250	Mean dependent var	0.000772	
Adjusted R-squared	0.000717	S.D. dependent var	0.001725	
S.E. of regression	0.001724	Akaike info criterion	-9.820743	
Sum squared resid	0.000158	Schwarz criterion	-9.677371	
Log likelihood	283.8912	Hannan-Quinn criter.	-9.765024	
F-statistic	1.013392	Durbin-Watson stat	1.674816	
Prob(F-statistic)	0.394142			

Рис. 3.7. Результати тесту Бройша- Пагана на гетероскедастичність

Джерело: складено автором на основі використання пакету E-Views 12.

Після проведеного тесту ми бачимо, що значення Prob. дорівнює 0,3941, що є більшим за 0,05. Отже, гетероскедастичність відсутня.

Перевіримо розподіл залишків на нормальність за допомогою теста Жарга-Бера (рис.3.8). З графіку можна сказати, що залишки розподілено нормально.

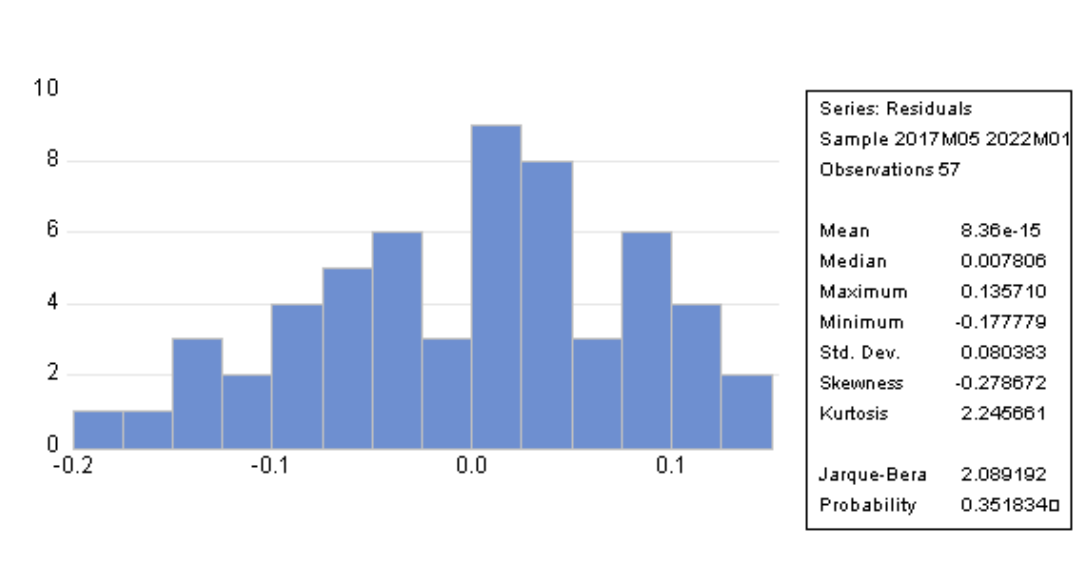

Рис. 3.8. Результати тесту Жарга-Бера розподіл залишків на нормальність.

Джерело: складено автором на основі використання пакету E-Views 12.

Значення Probability, що вказує ймовірність того, що статистика Жарга-Бера перевищує спостережуване значення для нормального розподілу, є більшим за 5% ($0,3518340 > 0,05$), що означає, що залишки нормально розподілені.

Побудуємо кореляційну модель для перевірки на відсутність мультиколінеарності (рис.3.9.), з якої можемо зробити висновок, що мультиколінеарність відсутня.

Variance Inflation Factors
Date: 05/13/22 Time: 15:33
Sample: 2017M01 2022M01
Included observations: 57

Variable	Coefficient Variance	Uncentered VIF	Centered VIF
LOG(INF)	0.403084	303.3484	1.293000
LOG(EXCH(-4))	0.052851	25.39899	1.180453
FIZ	0.000201	5.348767	2.191751
C	10.68458	371.2376	NA
AR(1)	0.000732	1.378903	1.267489
SIGMASQ	1.73E-08	2.026590	2.026083

Рис. 3.9. Результати тесту Variance Inflation Factors на мультиколінеарність.

Джерело: складено автором на основі використання пакету E-Views 12.

Висновки до розділу 3

В даному розділі проведене економетричне моделювання підтвердило наявність залежності між залежною змінною та досліджуваними факторами. Було визначено, що зміна обсягу непрацюючих кредитів в банках обернено залежить від інфляції, валютного курсу і частки кредитів наданих фізичним особам. Модель виявилась адекватною, відсутня гетероскедастичність та мультиколінеарність, було усунено автокореляцію, залишки нормально розподілені.

На основі проведеного дослідження було підтверджено одну гіпотезу, що збільшення інфляції має обернений вплив на обсяг непрацюючих кредитів в банках. Проте було спростовано гіпотези, що при збільшенні валютного курсу та частки кредитів наданих фізичним особам обсяг непрацюючих кредитів збільшується.

Було виявлено, що зростання рівня інфляції на 1% спричиняє спад непрацюючих кредитів на 5,007%, 1% приросту валютного курсу спричиняє зменшення обсягу непрацюючих кредитів на 0,797%, зростання частки кредитів наданих фізичним особам на 1% спричиняє зростання обсягу непрацюючих на 0,083%.

Спираючись на дане дослідження можна зазначати про необхідність стабілізації економічного та політичного становища в Україні, що мають вплив на кредитування та рівень довіри населення, аби і надалі зменшувати обсяги непрацюючих кредитів, покращувати якість кредитних портфелів банків, діючи нормативно-правову базу, оцінку кредитних ризиків, оцінку кредитоспроможності позичальника, діяльність банків та банківської системи загалом. Для подальшої ефективної діяльності банків та зменшення обсягу непрацюючих кредитів потрібно задіювати активацію інструментів від удосконалення профільного законодавства до запровадження установи по роботі з проблемними активами.

ВИСНОВКИ

Провівши дослідження кредитної діяльності банківських установ в Україні, можна зробити наступні висновки:

1) Розглянувши сутність кредитного ринку його можна визначити як частина фінансового ринку, на якій формується попит і пропозиція позичкового капіталу та відбувається обіг боргових фінансових інструментів. До функцій кредитного ринку відносяться фінансові, ринкові та специфічні функції.

2) Кредитні операції можна охарактеризувати як дії та операції банку, що відображаються в банківських облікових реєстрах та в активах його балансу. До основних принципів кредитних операції відносять: зворотність, строковість, платність та цільове використання. Види кредитів поділяються за декількома класифікаціями, а саме за строком користування (короткострокові, середньострокові, довгострокові), способом забезпечення (забезпеченні, незабезпеченні), методом надання (в одноразовому порядку, відповідно до відкритої кредитної лінії), строком погашення (строкові, довгострокові, відстрочені, прострочені) та розміром (дрібні, середні, великі).

3) Проаналізувавши вплив проблемних кредитів на стан банківської системи можна зазначити, що він є негативним, адже через наявність непрацюючих кредитів банкам потрібно формувати відповідний обсяг резервів, що зменшує обсяг кредитування інших позичальників, і в наслідок цього також відбувається погіршення фінансових показників банківської установи. Також значна частка непрацюючих кредитів може стати системною проблемою для фінансового стану країни, та похитнути її стабільність, банківський сектор стане більш вразливим до кризових шоків, що буде збільшувати ризик банку.

4) Проаналізувавши динаміку кредитних операцій можна було спостерігати і зростання кредитування і його спад у 2019 та 2020 роках. Загалом з 2015 по 2018 роки обсяг наданих кредитів збільшився на 47977 млн грн або на 1,50%, проте для більш точного аналізу та реалістичнішої картини необхідно враховувати девальвацію національної валюти, що відбувалася протягом

досліджуваних років. Також зазнала змін структура наданих кредитів, відбулося зростання довіри з боку юридичних осіб як позичальників до кредитів в національній валюті, що було спричинено її стабілізацією, але відбулося зменшення довіри з боку банків до надання довгострокових кредитів.

5) Проаналізувавши непрацюючі кредити можна зазначити, що частка непрацюючих кредитів в банках України є однією з найбільших в світі (41% в 2020 році), що є наслідком кредитної експансії, що відбувалася за минулі роки. З 2015 по 2016 роки відбувалося поступове збільшення NPL та надалі відбувся більш значний приріст до 2018 року, що було спричинено через націоналізацією Приватбанку та впровадження жорсткішого визначення терміну «NPL», що призвело до визнання значного обсягу кредитів – непрацюючими. Різке зменшення частки непрацюючих кредитів з 2021 до 2022 року відбулося в результаті списання банками зарезервованих непрацюючих кредитів. Протягом останніх років ситуація з кредитними портфелями та проблемними кредитами покращилася в усіх групах банків.

6) Були оцінені взаємозв'язки між показниками діяльності банків, а також показниками макроекономічного розвитку з часткою непрацюючих кредитів в Україні та були обрані гіпотези щодо залежності інфляції, валютного курсу та обсягу наданих кредитів фізичним особам з непрацюючими кредитами.

7) Розробивши підходи до стратегічного аналізу динаміки обсягу непрацюючих кредитів та провівши економетричне дослідження, було виявлено, що зростання рівня інфляції на 1% спричиняє спад непрацюючих кредитів на 5,007%, 1% приросту валютного курсу спричиняє зменшення обсягу непрацюючих кредитів на 0,797%, зростання частки кредитів наданих фізичним особам на 1% спричиняє зростання обсягу непрацюючих на 0,083%. Відповідно до проведених економетричних досліджень, Україна потребує стабілізації економічного та політичного становища. На даному етапі, проведення кредитування потребує подальшого покращення, адже розвиток кредитних операцій не є стабільним та зазнає певних проблем через кризові становища, інфляційна процеси, коливання валютного курсу та політичні конфлікти у країні.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про банки і банківську діяльність». Редакція від 17.04.2022. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>
2. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання відносин між кредиторами та споживачами фінансових послуг» від 22.09.2011. Редакція від 21.10.2019. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3795-17>
3. Господарський кодекс України Стаття 345. Кредитні операції банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://kodeksy.com.ua>
4. Постанова Правління Національного банку України від 24 лютого 2022 року № 19 «Про особливості припинення діяльності банків в умовах воєнного стану». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_24022022_19
5. Постанова Про затвердження Положення про визначення критеріїв для списання знецінених фінансових активів банків України за рахунок оціночних резервів під очікувані кредитні збитки // Правління Національного банку України від 13.04.2020 р. № 49. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_13042020_49
6. Постанова Про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями // Правління Національного банку України від 30.06.2016 р. № 351. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16#Text>
7. Постанова Про затвердження Положення про організацію процесу управління проблемними активами в банках України // Правління Національного банку України від 18.07.2019 р. № 97. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0097500-19#Text>
8. Рішення Правління Національного банку України «Про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію ПАТ «Акціонерний комерційний промислово-

інвестиційний банк»» від 25.02.2022. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Decision_25022022_90_rsh_bt

9. Рішення Правління Національного банку України «Про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА «МІЖНАРОДНИЙ РЕЗЕРВНИЙ БАНК»» від 25.02.2022. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

https://bank.gov.ua/admin_uploads/law/25022022_91_rsh_bt.pdf?v=4

10. Офіційна сторінка Національного банку України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua>

11. Офіційна сторінка світового банку. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.worldbank.org>

12. Офіційний сайт міністерства фінансів України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.index.minfin.com.ua>

13. Васкіс О.П. Банківська система України: сучасний стан та перспективи розвитку // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. – 2008. No2. – С .77.

14. Шкварчук Л.О. Фінансовий ринок: навч. посіб. / Л.О. Шкварчук. – К. : Знання, 2013. – 382с.

15. Витвицкий М. Обслуговуя заможних клієнтів: Private Banking, VIP-сервис, Family Office // Банковский менеджмент. – 2009. - No 8 .- С.2 -5].

16. Т. Т. Ковальчук . Кредит // Енциклопедія Сучасної України: електронна версія [онлайн] / гол. редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2014. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=2385 (дата перегляду: 04.06.2022)

17. Колісніченко В. Ф., Задніпровська Г. І.: Тенденції розвитку кредитного ринку України.// Бізнес Інформ - 2011р. - No2 - с. 41 – 44.

18. Долінський Л. Б. Кредитно-інвестиційна діяльність банківських установ: теорія, методологія, практика : монографія / Л. Б. Долінський. – Чернігів. : ЧНТУ, 2019. – 390 с.

19. Грабар І. Кредитні операції: поняття, види й юридичні підстави їх здійснення. Фінансове право. 2015. № 4. С. 64–68.
20. Глущенко С. В. Гроші. Кредит. Кредитний ринок. – К. : НаУКМА, 2015. – 204 с.
21. Саввина О. В. Регулювання фінансових ринків / Саввина О. В. - М.: Дашков і К, 2008. – 204 с.
22. Версаль Н. І., Т. В. Дорошенко Теорія кредиту: навч. посіб. К.: Києво-Могилянська академія, 2007. 483 с.
23. Офіційна сторінка Міжнародного валютного фонду [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.imf.org/en/Home>
24. Владичин У.В. Банківське кредитування: навч. посіб. / У.В. Владичин; за ред. С.К. Реверчука. – К. : 2008. – 648 с.
25. Бергталер В., Монеген Д., Стратегія подолання непрацюючих кредитів. Міжнародний валютний фонд. 24.09.2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/sdn/2015/sdn1519.pdf>.
26. ЕВА NPL Report . ЕВА. 2020. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.eba.europa.eu/sites/default/documents/files/document_library/Risk%20Analysis%20and%20Data/Risk%20Assessment%20Reports/2019//Final%20EBA%20Report%20on%20NPLs–for%20publication_final.pdf.
27. Стратегія Національного банку України до 2025 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/ua/file/download?file=Strategy_NBU.pdf
28. Звіт про фінансову стабільність за грудень 2019 року Національного банку України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2019-H2.pdf?#page=41
29. Звіт про фінансову стабільність за грудень 2021 року Національного банку України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2021-H2.pdf?v=4
30. Core principles for effective banking supervision. Basel Committee on Banking Supervision. – [USA: Banks overview, 1930-2017] – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bis.org>

31. Angklomkliew S., George J., Packer F. Issues and developments in loan loss provisioning: the case of Asia.–BIS Quarterly Review, December 2009.– p. 74.
32. Непрацюючі кредити Європи. KPMG. 2018. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/xx/pdf/2017/05/non-performing-loans-in-europe.pdf>